

เรื่องที่คนไทยควรเข้าใจให้ถูก

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

และ

ศรัทธาที่ถูกต้อง

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวณฺโณ)

พิมพ์เป็นธรรมทาน

วันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๓๙

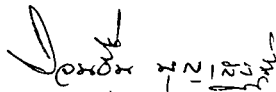
เรื่อง ขออนุญาตพิมพ์หนังสือ เรื่อง “ศรัทธาที่ถูกต้อง”

กราบนมัสการ พระเทพวิสุทธิกวี ที่เคารพยิ่ง

เนื่องด้วย กลุ่มพนักงานบริษัทการบินไทยฯ จะเป็นเจ้าภาพ
เปิดอบรมการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ณ ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย
ไทย ในระหว่างวันที่ ๑๓ - ๒๐ สิงหาคม ๒๕๓๙ ในการนี้ทางกลุ่ม
พนักงานฯ ได้เห็นคุณค่าเนื้อหาธรรมถึงพระธรรมเทศนาที่จะให้ประโยชน์
แก่สาธุชนของหนังสือ “ศรัทธาที่ถูกต้อง” ของพระคุณท่าน ดังนั้น
ดิฉันฯ ในนามของกลุ่มพนักงานบริษัทการบินไทยฯ จึงกราบขออนุญาต
จัดพิมพ์หนังสือดังกล่าวเพื่อแจกเป็นธรรมทาน แต่ผู้เข้าปฏิบัติวิปัสสนา
กรรมฐาน พนักงานการบินไทยฯ และผู้อื่น จำนวน ๓,๕๐๐ เล่ม

ดิฉันหวังว่าจะได้รับความกรุณาจากท่านเจ้าคุณฯ จึงขอกราบ
นมัสการพระเดชพระคุณมา ณ โอกาสนี้

กราบนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(ชวนชื่น บุญเสฐ)

ผู้ประสานงาน

๒๙/๓๗ ลาตพร้าว ๒๓ จตุจักร

เขตบางเขน กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

โทร. ๕๑๑-๕๑๐๙, ๙๓๘-๐๐๕๕ (บ้าน)

๕๑๓-๐๑๒๑ ต่อ ๒๕๙๕ (ที่ทำงาน)

คำปรารภ

พวกเราพนักงานบริษัทการบินไทย จำกัด ส่วนหนึ่งได้มีโอกาสศึกษาและปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานกับคุณแม่ ดร. สิริกรินชัย และคณะวิทยากรของท่าน ที่ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ และตามสถานที่ต่าง ๆ ที่ท่านและคณะได้ไปอบรม พวกเราได้รับประโยชน์จากการปฏิบัติ และการบรรยายธรรมจากวิทยากรหลายท่าน อาทิ พันเอก พิเศษ ทองคำ ศรีโยธิน นายแพทย์นินาท ชินะโชติ อาจารย์นิศา เชนะกุล คุณวรารกร ไรวาและวิทยากรอีกหลายท่านเป็นอย่างมาก ได้รู้จักการเจริญสติ มีปัญญารู้เท่าทันความทุกข์ต่าง ๆ เข้าใจชีวิต และเข้าใจผู้อื่นมากขึ้น เข้าใจกฎแห่งกรรม เป็นผลให้ลด โลภะ โทสะ และโมหะลงได้ ทำให้พวกเราและครอบครัวมีความสุขมากขึ้น พวกเราอยากให้ญาติ มิตร ตลอดจนผู้สนใจ ได้มีโอกาสได้รับสิ่งที่ดีมีคุณค่าบ้าง จึงได้รวมกำลังกัน ทั้งกำลังกาย กำลังใจและกำลังทรัพย์ ร่วมกันเป็นเจ้าภาพ ในการจัดอบรม พัฒนาจิตให้เกิดปัญญาและสันติสุข ที่ยุวพุทธิกสมาคม ฯ เพชรเกษม ๕๔ ระหว่างวันที่ ๑๓ - ๒๐ สิงหาคม ๒๕๓๙

การร่วมเป็นเจ้าภาพในการจัดอบรมวิปัสสนากรรมฐานในครั้งนี้ของพวกเรานับเป็นครั้งที่ ๒ แต่ครั้งนี้พวกเราหมั่นกำลังกันเป็นพิเศษ โดยจัดการอบรม และพิมพ์หนังสือเล่มนี้แจก

เป็นธรรมทานเพื่อถวายเป็นพระราชกุศล ร่วมแสดงความ
จงรักภักดีและระลึกในพระมหากรุณาธิคุณ แต่ พระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เนื่อง
ในโอกาสที่พระองค์ทรงครองสิริราชสมบัติ ครบ ๕๐ ปี และ
ในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษา สมเด็จพระนางเจ้าพระบรม
ราชินีนาถ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๓๙

พวกเราชาวการบินไทย และบรรดาสหายธรรม ได้รับ
ความเมตตาจาก พระเดชพระคุณพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)
เจ้าอาวาสวัดญาณเวศกวัน และพระเดชพระคุณพระเทพวิสุทธิกวี
(พิจิตร ฐิตวณฺโณ) รักษาการเจ้าอาวาสวัดโสมนัสสวรวิหาร
อนุญาตให้พิมพ์เรื่อง “เรื่องที่คนไทยควรเข้าใจให้ถูก” และเรื่อง
“ศรัทธาที่ถูกต้อง” แจกเป็นธรรมทานแก่ผู้ร่วมในการปฏิบัติ
ธรรมและบุคคลทั่วไป เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในพระพุทธ
ศาสนาให้ตรงยิ่งขึ้น เป็นแนวทางให้พวกเราชาวพุทธสนใจศึกษา
ธรรมและปฏิบัติธรรม สามารถนำคำสั่งสอนอันพระบรมศาสดา
ตรัสไว้ดีแล้วไปพัฒนาตนเอง ให้เป็นผู้คิดดี พูดดี ทำดี ได้ทำ
ประโยชน์ตน ประโยชน์ญาติ และประโยชน์โลกได้ถึงพร้อม

ดิฉันชวนชื่น บุญเสริมฐ ผู้ประสานงานขอกราบ
ขอบพระคุณพระเดชพระคุณพระธรรมปิฎกและพระเทพวิสุทธิกวี
ขอกราบขอบพระคุณ คุณแม่ ดร.สิริ กรินชัยและคณะวิทยากร
ที่แนะนำการปฏิบัติและบรรยายธรรมในครั้งนี้อย่างทันท่วงทีขอขอบคุณ

(๙)

กรรมการและเจ้าหน้าที่ของยุวพุทธิกสมาคมทุกท่านโดยเฉพาะ
คุณปริญญ์ จงวัฒนา คุณเชิดศักดิ์ ไวยอาษา และเพื่อนสหาย
ธรรมทุกท่านที่ได้สละเวลา กำลังกาย กำลังทรัพย์ เป็นจำนวน
รวมกัน ๑๐๐,๐๐๐ บาท และคุณกิงกาญจน์ อารักษ์พุทธานท์
ร่วมสมทบอีก ๑๐๐,๐๐๐ บาท และท่านที่บริจาคเพิ่มเติมมา ณ
โอกาสนี้ ขอให้พวกเราทุกคนได้กุศลร่วมกันได้มีโอกาสมำ
ประโยชน์ชาตินี้ ประโยชน์ชาติหน้า และประโยชน์สูงสุด ให้ถึง
พร้อมด้วย อายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณ ธรรมสาร ธนสาร
สมบัติ เจริญรุ่งเรืองยิ่ง ๆ ขึ้นไปทุกท่าน เทอญ

ชวนชื่น บุญเสรัฐ

ผู้ประสานงาน

รายชื่อผู้บริจาค

๑. กัปตัน ชาญวิทย์ ลิ้มตระกูล
๒. กัปตัน ชูชาติ สุภธีระ
๓. กัปตัน ประสิทธิ์ ชินวัฒน์โชติ
๔. กัปตัน ชินทัต สีนะบรรจง
๕. กัปตัน สุรเดช นภินรากร
๖. กัปตัน วิสุทธิ์ - พรธนิภา
๗. คุณปานทิพย์ คุณใจทิพย์ ควทรทงธรรม
๘. บริษัทซีอาร์ซี อินเตอร์-โฮลดิ้ง
๙. นายขอ ควทรทงธรรม และครอบครัว
๑๐. พล.อ.ท. ชิน-พรสุภา พลเดชวิสัย
๑๑. คุณชวนชื่น บุญเสารัฐ
๑๒. คุณซาลินี วารเสถียร
๑๓. คุณรัชมะณี-คุณเชิดศักดิ์ ไวยอาษา
๑๔. คุณโสภณ ธรรมขจร
๑๕. คุณจากรุจันท์ วรศรี
๑๖. คุณชฎิลดา-คุณฉลองศักดิ์ แสงชูโต
๑๗. คุณภัทรกร เฉลิมพานิชย์ และเพื่อน
๑๘. คุณจุลจรัส พวงสายใจ
๑๙. คุณอุษณา ชัยยะราชฤทธิ์
๒๐. คุณลลิตา ทัพพะรังษี
๒๑. คุณเรวดี รังคะรัตน์
๒๒. คุณอรดี จินตามณี
๒๓. ด.ช ศิวพันธ์ อ้อพงษ์
๒๔. คุณนงเยาว์ หนูไชยะ
๒๕. คุณวีระพันธ์ ช่วยประสิทธิ์
๒๖. คุณภาวิณี โชติภาวัต
๒๗. คุณเฉลิมชัย ศรีอินทนนท์
๒๘. คุณสุตศาศกร ภาวศุทธิกุล
๒๙. คุณบุษบาจันทร์ พิมล
๓๐. คุณอำไพพร สกลรัตนกุลชัย
๓๑. คุณคันสนีย์ ยั่งยีน
๓๒. คุณมนิพัชร ธนรักษ์
๓๓. คุณมนตรี ไชยมงคล
๓๔. คุณบรมดง แก้วมาตย์
๓๕. คุณณัฐวรรณ ชุนทากัญจนพงษ์ และครอบครัว
๓๖. น.พ. สุพงษ์-พ.ญ. เดือนใจ วงศ์วรเศรษฐ
๓๗. ครอบครัวปิยะ อัจฉริยา
๓๘. คุณสุวิมล ชิวเกรียงไกร
๓๙. คุณสุรพงษ์ กลับประสิทธิ์
๔๐. ด.ช. ธัชชัย น.ส. ธัชมาภรณ์ น.ส. ธัชมาพรรณ จันทร์จำรัสแสง
๔๑. คุณเฟื่องฉัตร สุนันท์ขจร
๔๒. คุณวรพัตร เจริญมิตร

๔๓. คุณสุเทพ ศิริโสภโณ
 ๔๔. คุณ ชลอ แก่นนาค
 ๔๕. คุณวันชัย เรืองฉิม
 ๔๖. คุณศิริวัฒน์ มีนา
 ๔๗. คุณพรพรรณ วานิชเจริญธรรม
 ๔๘. คุณนัยนา วชิรกานต์
 ๔๙. คุณสาธิต ปิ่นสิริภานนท์
 ๕๐. คุณไพศาล ธเนศวรโรจน์
 ๕๑. คุณยุทธนา วงศ์ขจรวิทยา
 ๕๒. คุณณพัฒน์ สุทธิสำแดง
 ๕๓. คุณบุญธรรม คงสวัสดิ์
 ๕๔. คุณพัชนี สุวงศ์
 ๕๕. คุณสมศรี จิตรานนท์
 ๕๖. คุณคำรณ ภัทรพงษ์เวช
 ๕๗. คุณมานิต เหล่าวิไลเลิศ
 ๕๘. คุณจินดา ชมโณม
 ๕๙. คุณงามนิจ แจ้งวิชา
 ๖๐. คุณจินตนา นาควโรจน์
 ๖๑. คุณมาลีพรรณ กิตติศุภกร
 ๖๒. คุณศิริพร ศรีจันทร์
 ๖๓. คุณสันติ เต็มแสงวงเลิศ
 ๖๔. คุณพิมพ์ร ฤบลุศย์
 ๖๕. คุณกุลกิตติกร เนาวจำเนียร
 ๖๖. คุณชลิดา วนะภูติ
 ๖๗. คุณวัชรีย์ แสงโสมทรัพย์
 ๖๘. คุณธิดาวรัตน์ บัวจันทร์
 ๖๙. คุณธีระวิทย์ ขจรบุญสุข
 ๗๐. คุณจุลชัย จอมใจธิปไตย
 ๗๑. คุณพิจิตรา ทวีรัตน์
 ๗๒. คุณวันดี โฆษัตพัฒนา
 ๗๓. คุณไพลิน จารุสมบัติ
 ๗๔. คุณวรพิม นาคสมบุรณ์
 ๗๕. คุณศรีรัตน์ - คุณอุดม ญาณมณีเลิศ
 ๗๖. คุณบุบผา จิตดาลาน
 ๗๗. คุณพิมพ์า ชินะนาวัน
 ๗๘. คุณจิราภรณ์ จันทร์จำรัสแสง
 ๗๙. คุณกมลาสวาท
 ๘๐. คุณพนิดา โอมาศ
 ๘๑. คุณสมหมาย อีวะกานนท์
 ๘๒. คุณสมศรี แสงนวรรณ์
 ๘๓. คุณดวงจันทร์ นามัง
 ๘๔. คุณสุธีรา ปิยะบวร
 ๘๕. คุณปริญญ์ จงวัฒนา
 ๘๖. คุณประวิทย์ ธนาวิภาส
 ๘๗. คุณพ่อบุญ-คุณแม่จิตรา ธนาวิภาส
 ๘๘. คุณธัชพล กิตติจิตต์
 ๘๙. คุณเพ็ญจันทร์ ธนาวิภาส
 ๙๐. คุณสรียา ธนาวิภาส

(๑๒)

๙๑. กัปตัน สุกีรี
๙๒. คุณพีระชาติ บัวมาศ
๙๓. น.ส. ธนิสา ไตวิจิตร
๙๔. น.ส. อารวี ไตวิจิตร
๙๕. น.ส. รุ่งราวรรณ ไตวิจิตร
๙๖. คุณกวี-คุณประไพพิศ ไตวิจิตร
๙๗. คุณชูเกียรติ จารุสมบัติ
๙๘. คุณไพลิน จารุสมบัติ
๙๙. น.ส. ลักษณะาวดี จารุสมบัติ
๑๐๐. น.ส. สวียา จารุสมบัติ
๑๐๑. คุณปราณี วิสุรกุล
๑๐๒. คุณเกษณี สุจริตจันทร์
๑๐๓. พล. ด.ด. นิเวศน์ นาคสมบูรณ์
๑๐๔. คุณวรพิม นาคสมบูรณ์
๑๐๕. คุณดวงสมร คำสมบัติ
๑๐๖. คุณรัชชา ปัญญาวิโร
๑๐๗. คุณประทุมมาลัย ขจรวัชร
๑๐๘. คุณนิลุบล ณ บางช้าง
๑๐๙. คุณชม บัวน้อย
๑๑๐. คุณนิรมล บัวน้อย
๑๑๑. อ. นิสา เซนะกุล
๑๑๒. คุณพิชญา นิงสานนท์
๑๑๓. คุณเกตุร อัสกุล
๑๑๔. คุณสมชาติ ปิยะบวร
๑๑๕. คุณภาวดี สังขะรัตนะ
๑๑๖. คุณรักษ์ ปุณหาริก
๑๑๗. ม.ล. ปานยิหวา สุขสวัสดิ์
๑๑๘. คุณธานีพย์ อะดิสร นะภาวะรานนท์
๑๑๙. คุณชูศรี ชัยเรืองวิทย์
๑๒๐. คุณนพพร วงศ์อุไร
๑๒๑. คุณกระยาทิพย์ ประภาวัต
๑๒๒. คุณวัชรีย์ พันธุ์ฉิมกร
๑๒๓. คุณพนิดา พิริยะวงศ์

เรื่องทศนไทยคอรเข้าใจให้ถูก

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)

เรื่องที่คุณไทยควรเข้าใจให้ถูก

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)

ISBN 974-7890-58-5

พิมพ์ครั้งที่ ๕ - สิงหาคม ๒๕๓๙

๓,๕๐๐ เล่ม

- กลุ่มพนักงานบริษัทการบินไทย จัดพิมพ์แจกแก่
ผู้เข้าปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานและผู้สนใจใฝ่ธรรมทั่วไป

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

อย่างมากโดยเฉพาะการพัฒนาหลักสูตรที่เน้นบทบาทและภาวะทางสังคมที่เพิ่มขึ้นของสงฆ์รวมทั้งสอดแทรกความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนไว้ในหลักสูตรซึ่งเป็นที่ยอมรับมาจนปัจจุบันสำหรับงานบริหารคณะสงฆ์ ท่านได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาส วัดพระพิเรนทร์ในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ ปรับปรุงกิจการภายในวัดจนเป็นระเบียบเรียบร้อย แล้วได้ยื่นหนังสือลาออกใน พ.ศ. ๒๕๑๙ แต่ก็ยังช่วยเหลืองานของคณะสงฆ์ตลอดมา และมากขึ้นทั้งในประเทศและต่างประเทศ ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดญาณเวศกวัน ตำบลบางกระพิก อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

นับจากอุปสมบทจนถึงปัจจุบันมากกว่า ๓๐ ปีชีวิตของท่านเต็มไปด้วยการอุทิศให้กับงานเผยแผ่พระศาสนา ช่วยชี้นำสั่งสอนบุคคลในสังคมให้ปฏิบัติตน เพื่อนำไปสู่ชีวิตที่มีความสุข สงบ โดยการใช้ปัญญาไตร่ตรองเรื่องต่าง ๆ บนพื้นฐานของเหตุผลข้อเท็จจริงอันจะนำไปสู่ความมีสันติภาพในโลกมนุษย์เป็นการทำงานทั้งภายในและต่างประเทศทุกรูปแบบ ตั้งแต่การสอน การบรรยาย การปาฐกถา การอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการแสดงพระธรรมเทศนา เป็นที่ปรึกษาของหน่วยงานต่าง ๆ และงานนิพนธ์

งานนิพนธ์ด้านเอกสารวิชาการและตำราต่าง ๆ นั้น ปัจจุบันท่านได้นิพนธ์ไว้มากกว่า ๑๘๐ เรื่อง ส่วนใหญ่เป็น

ภาษาไทย และมีภาษาต่างประเทศบ้าง ซึ่งนับวันจะเพิ่มปริมาณขึ้น ทุกเรื่องล้วนเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายว่าเป็นงานที่ดีเยี่ยมตามมาตรฐานของงานวิชาการมีความถูกต้องชัดเจนทั้งด้านภาษาและหลักวิชาการทางศาสนา ตลอดจนความสมบูรณ์ของการอ้างอิง ประการสำคัญที่สุดคือเนื้อหาสาระให้ประโยชน์แก่การดำรงชีวิตในสังคมของมวลมนุษย์ ทั้งในปัจจุบันและอนาคตเป็นอย่างมาก งานนิพนธ์ของท่านต้องเพิ่มจำนวนการพิมพ์เสมอ เนื่องจากท่านมีฉันทะในการสร้างงานวิชาการเพื่อประโยชน์ต่อสังคมอย่างแท้จริง ท่านได้มอบลิขสิทธิ์ในการพิมพ์แบบให้เปล่าทุกครั้ง รางวัลที่ได้รับจากงานนิพนธ์ทั้งหมดก็มอบให้เป็นทุนการศึกษาของพระภิกษุสามเณรตลอดมา

ในด้านการเผยแพร่ต่างประเทศนั้น ท่านได้รับนิมนต์ไปบรรยายที่ต่างประเทศหลายครั้ง เช่น บรรยายเรื่องพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทยที่ University Museum, University of Pennsylvania ไปสอนพุทธศาสนาครั้งละ ๑ ภาคเรียนหลายครั้งที่ Swarthmore College ใน Pennsylvania เป็น Guest Lecturer ที่ Faculty of Arts and Sciences, Harvard University เป็น Visiting Scholar ที่ Center for the Study of World Religions, Harvard University เป็น Research Fellow ที่ Faculty of Divinity, Harvard University, Cambridge, Massachusetts.

นอกจากนี้ ท่านยังเป็นพระภิกษุที่ได้รับการอาราธนา
 ระบุเจาะจงให้เป็นผู้แสดงปาฐกถาในการประชุมนานาชาติ
 ขององค์กรระดับโลกหลายครั้ง เช่น ปาฐกถาธรรมเรื่อง "Bud-
 dhism and Peace" ในการประชุม The International Con-
 ference of Higher Education and the Promotion of Peace
 ในปีพ.ศ.๒๕๒๙ เรื่อง "Identity of Buddhism" ใน การประชุม
 Buddhist Knowledge Exchange Program in Honour of His
 Majesty the King of Thailand ในปี พ.ศ. ๒๕๓๐ และปาฐก
 ถาเรื่อง "Influence of Western vs. Asian Thought on Human
 Cultural Development" ในการประชุมปฏิบัติการพัฒนาเด็ก
 และวัยรุ่นแห่งเอเชียครั้งที่ ๖ และในการประชุมสภาศาสนาโลก
 ปี พ.ศ.๒๕๓๖ ได้จัดทำสารบรรยายเรื่อง "A Buddhist Solu-
 tion for the Twenty-first Century" มอบให้ที่ประชุมเนื่อง
 จากท่านอาพาธด้วยโรคสายเสียงอักเสบ Dr.Jim Kenney
 ประธานในที่ประชุมจึงได้เป็นผู้อ่านแทน

ในปัจจุบัน ชีวิตที่อุทิศต่องานพระศาสนา สังคม
 ของมนุษยชาติของพระธรรมปิฎกมีความสงบ เรียบง่าย มี
 วัตรปฏิบัติที่อ่อนน้อมถ่อมตน ให้ความสำคัญและความสนใจ
 ต่อบุคคลที่เข้าพบโดยไม่เลือก ชาติ ศาสนา ผิวพรรณ และเพศ
 เป็นพระสงฆ์ที่ทำความประโยชน์ต่อวงวิชาการพระพุทธศาสนา
 และสังคมของมวลมนุษยย์อย่างหาที่เปรียบได้ยาก นับเป็น

แบบอย่างที่ดีของพระสงฆ์และมวลมนุษยโลก ได้รับการยกย่องกล่าวถึงในฐานะนักปราชญ์ เป็นผู้มีวิริยะและฉันทะ ต่อการสร้างงานวิชาการที่เป็นรากฐานสำคัญต่าง ๆ เพื่อสื่อสารให้คนยุคใหม่เข้าใจพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง ให้เยาวชนเล็งเห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนา ทั้งในองค์ความรู้ที่สำคัญต่อการพัฒนาจิตใจและปัญญาและในฐานะที่เป็นวิถีชีวิตของสังคมไทย จึงทำให้มีบุคคลสนใจศึกษาวิจัยประวัติและแนวคิดของท่านทั้งในประเทศและต่างประเทศ เช่น Dr. Grant Olsen จากมหาวิทยาลัยคอร์เนลสหรัฐอเมริกาได้ศึกษาวิจัยประวัติของท่านในฐานะทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าสูงสุดคนหนึ่งกล่าวว่า ท่านเป็นตัวแทนด้านสติปัญญาของประชาชาติที่ชาวโลกสามารถอ้างอิงได้ด้วยคามภูมิใจ

แม้ท่านจะทำงานเพื่อประโยชน์สุขของสังคมส่วนรวมโดยไม่หวังผลตอบแทน สถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ ซึ่งได้เล็งเห็นถึงความเป็นเลิศทางด้านวิชาการของท่านก็ได้ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์หลายสาขา คือ

๑. ทางด้านพุทธศาสตร์ จากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๒๕ เนื่องจากท่านเป็นพระสงฆ์ที่ทำคุณประโยชน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างหาที่เปรียบได้ยาก ผลงานนิพนธ์ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษการบรรยายธรรมในมหาวิทยาลัยชั้นนำทั้งในประเทศและต่างประเทศ ตลอดจน

หน่วยงานต่าง ๆ และการดำเนินงานเกี่ยวกับการจัดองค์กร
การบริหารของคณะสงฆ์

๒. ทางด้านปรัชญา จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
พ.ศ. ๒๕๒๙ เนื่องจากผลงานด้านการบรรยายธรรมทาง
พระพุทธศาสนา และผลงานนิพนธ์ของท่าน ซึ่งมหาวิทยาลัย
ได้นำมาเป็นหนังสือให้นักศึกษาได้เรียน

๓. ทางด้านการศึกษา จาก

- ★ มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ.๒๕๓๐
- ★ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ.๒๕๓๐
- ★ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พ.ศ.๒๕๓๓
- ★ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ พ.ศ.๒๕๓๗
- ★ มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ.๒๕๓๘

เนื่องจากความเป็นผู้นำทางปัญญาในการวิเคราะห์
ปัญหาสังคมของประเทศ การวิเคราะห์ปัญหาด้านการศึกษา
ของท่าน ประกอบด้วยความรู้อย่างลึกซึ้งและกว้างขวาง
ทันต่อสภาวะการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวิทยาการในปัจจุบัน
โดยไม่ละเลยแนวคิดที่มีคุณค่าของพุทธปรัชญา

๔. ทางด้านภาษาศาสตร์

- ★ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๑
- ★ มหาวิทยาลัยมหิดล พ.ศ.๒๕๓๒

เนื่องจากความสามารถเข้าใจแก่นแท้และธรรมชาติของภาษา ได้ส่งเสริมให้การประกอบภารกิจด้านการศาสนาของท่านประสบผลสำเร็จในหมู่ชนเป็นวงกว้าง ทั้งภายในและต่างประเทศ นอกจากนี้ยังมีความเข้าใจเรื่องภาษาศาสตร์สังคมอย่างลึกซึ้งถึงความแตกต่างของคนประกอบกันขึ้นมาเป็นชุมชนและสังคม ผลงานของท่านจึงเข้าถึงกลุ่มผู้รับได้อย่างดีทุกประเภท เพราะท่านสามารถเลือกใช้รูปแบบภาษาได้อย่างเหมาะสม หลักฐานทางรูปธรรม คือท่านได้จัดทำพจนานุกรมพุทธศาสนา เป็นฉบับประมวลศัพท์และฉบับประมวลธรรม

๕. ทางด้านจริยศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยมหิดล พ.ศ. ๒๕๓๘

๖. ทางด้านพระไตรปิฎกและภาษาบาลี ได้รับการถวายตำแหน่ง “ตรีปิฎกจารย์กิตติมศักดิ์” จากนวนวาลันทามหาวิหาร รัฐพิหาร ประเทศอินเดีย พ.ศ. ๒๕๓๘

นอกจากนี้ ท่านยังได้รับรางวัลอื่น ๆ อีก คือได้รับพระราชทานโล่รางวัล “มหิดลวรานุสรณ์” พ.ศ.๒๕๓๒ และรางวัลกิตติคุณสัมพันธ์ “สังข์เงิน” สาขาเผยแพร่พระพุทธศาสนาประจำปี พ.ศ.๒๕๓๓ ล่าสุด ยูเนสโก ได้ถวายรางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพให้ในปี พ.ศ.๒๕๓๗ นับเป็นคนไทยคนแรกที่ได้รับเกียรติให้รับรางวัลนี้ ซึ่งเป็นการสร้างเกียรติประวัติและชื่อเสียงให้ประเทศไทยอย่างมาก

อนุโมทนา

“เรื่องที่คนไทยควรเข้าใจให้ถูก” นี้ เป็นหนังสือที่ได้จัดทำขึ้นเพื่อสนองตามกุศลจิตของอุบาสกท่านหนึ่งผู้ได้อ่านหนังสือ “พระธรรมทูตไทย เบิกทางสู่อารยธรรมใหม่” แล้วปรารถนาจะจัดพิมพ์เนื้อหาสาระบางส่วนของหนังสือนั้นเฉพาะที่เกี่ยวกับการแก้ไขความเข้าใจผิดของคนทั่วไป เพื่อเป็นธรรมทานในมงคลวารคล้ายวันเกิดของภรรยา ผู้เรียบเรียงเห็นว่าเป็นความดีที่เป็นประโยชน์ จึงได้เลือกคัดตัดทอนความที่มีสาระตรงตามความประสงค์นั้นจากหนังสือดังกล่าว นำมาจัดปรับเรียบเรียงให้เข้ารูปเป็นหนังสือเล่มหนึ่งต่างหาก

บัดนี้ กลุ่มพนักงานบริษัทการบินไทยฯ โดยคุณชวนชื่น บุญเสริม ผู้ประสานงาน ได้แสดงความประสงค์ขออนุญาตพิมพ์หนังสือดังกล่าวนั้นเพื่อแจกมอบแก่ผู้เข้าปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ณ ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย ในระหว่างวันที่ ๑๓-๒๐ สิงหาคม ๒๕๓๙ และผู้สนใจใฝ่ธรรมทั่วไป ผู้เรียบเรียงยินดีอนุญาตด้วยความเต็มใจ

ขออนุโมทนากลุ่มพนักงานบริษัทการบินไทยฯ ที่มีความดำริริเริ่มอันเป็นกุศล ในการบำเพ็ญกุศลจริยา ด้านธรรมทาน ซึ่งเป็นการช่วยกันเผยแพร่สัมมาทักขะ และส่งเสริมสัมมาปฏิบัติ อันจะนำมาซึ่งประโยชน์สุขอย่างแท้จริงแก่ชีวิตและสังคมสืบไปตลอดกาลนาน

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

๑๙ กรกฎาคม ๒๕๓๙

สารบัญ

เรื่องที่คนไทยควรเข้าใจให้ถูก

๑. ไทยถือพุทธ ทำไมไม่เจริญ	๑
ฝรั่งเจริญเพราะอะไร	๑
ถูกบีบจึงเร่งพัฒนา เรียกว่าไม่ประมาทอย่างเทียม	๘
ไทยสบายแล้วมัวประมาท ฝรั่งขาดปัญญาก็เจริญไม่ตลอด	๑๒
เมื่อขัดแย้ง จำใจ จึงเจริญได้ไม่ยั่งยืน	
พระพุทธศาสนาบอกทางออกให้	๑๘
๒. ใช้ธรรมเพื่อก้าวไป ไม่ใช่เพื่อนอนสบาย	๒๓
ถ้าสิ้นโทษเพื่อสุข ก็จบลงด้วยความขี้เกียจ	๒๓
สุขง่ายด้วยวัตถุน้อย เพื่อบ่มแรง-เวลาไปทำงาน	๒๔
แสงสว่างใช้ส่องทางไปข้างหน้า แต่แสงสีใช้ล่อพาให้หลงวน	๓๒
ฝรั่งก็ผิด ไทยก็พลาด ต้องแก้ไขทั้งนั้น	๓๖
๓. ปฏิบัติธรรม ต้องให้สมดุล	๔๑
ธรรมอยู่ในระบบสัมพันธ์	
ถ้ามองแยกกระจาย ก็เห็นผิด ปฏิบัติพลาด ก่อผลเสียหาย	๔๑
เพื่อให้สังคมยั่งยืน คนต้องสัมพันธ์กันแต่พอดี	
มนุษย์ช่วยกันดี แต่ต้องรักษารธรรมไว้ด้วย	๔๘
ต้องมองหลักให้ชัด และปฏิบัติให้ครบ	
จึงจะพบทางรอดสู่อารยธรรมที่ยั่งยืน	๕๖

เรื่องที่คนไทยควรเข้าใจให้ถูก*

- ๑ -

ไทยถือพุทธ ทำไมไม่เจริญ

ฝรั่งเจริญเพราะอะไร

มีผู้ถามว่า คนไทยนับถือพุทธศาสนาทำไมเมืองไทยจึงไม่พัฒนา อยู่ในสภาพอย่างนี้ แต่ฝรั่งนับถืออย่างอื่นกลับเจริญไปไกล

เรื่องนี้เมื่อพิจารณาหลายอย่าง ข้อสำคัญคือ หลักการใหญ่และลักษณะทั่วไปของพระพุทธรศาสนาไม่มีการบังคับ ศรัทธา การนับถือเป็นไปโดยเสรี ให้ใช้ปัญญาพิจารณา โดยไม่ถูกผูกมัดด้วยข้อกำหนดตายตัวทั้งในด้านความเชื่อและ

* แยกคัتماเรียบเรียงจากตอนหนึ่งใน "พระธรรมทูตไทย เบิกทางสู่อารยธรรมใหม่" (จัดทำไว้ตามคำอาราธนาของคุณนพพร บุญยประสิทธิ์ ณ ๒๓ เมษายน ๒๕๓๔)

การปฏิบัติ (อย่างที่เราอ้างว่าพุทธศาสนาไม่มี dogma) คนจะเข้าถึงพระพุทธศาสนาได้เพียงใดก็อยู่ที่การศึกษา หลักการและลักษณะนี้ ทำให้คนที่เรียกว่านับถือพระพุทธศาสนายังอาจจะอยู่ห่างไกลจากตัวจริงของพระพุทธศาสนามาก ระดับของคนที่นับถือก็ห่างกันได้มาก และชาวพุทธก็ยังสามารถนับถืออะไรอื่นๆ ซึ่งอาจเป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลมากกว่าตัวพระพุทธศาสนาเอง เพราะฉะนั้น

ประการแรก ไม่ใช่คนไทยเราจะเข้าถึงแนวทางของพระพุทธศาสนาทั้งหมดและทุกสมัย เราอาจจะพยายามเข้าถึงพุทธศาสนา และในบรรดาชาวไทยทั้งหมดนั้น บางส่วนอาจจะเข้าถึงบ้าง แต่คนส่วนใหญ่ยังไม่เข้าถึง ในบางยุคสมัยคนอาจเข้าถึงแก่นแท้ของพระพุทธศาสนามากหน่อย แต่บางยุคสมัยก็อาจจะเห็นห่างมาก โดยเฉพาะ

ประการที่สอง เพราะไม่บังคับความเชื่อนี้แหละ คนไทยจึงไม่ได้นับถือเฉพาะพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่อาจจะนับถือลัทธิศาสนาอย่างอื่นๆ ไปพร้อมๆ กันด้วย เช่น ศาสนาพราหมณ์ ไสยศาสตร์ และลัทธิผีสังเทวดา ลัทธิความเชื่อเหล่านั้น จึงเข้ามามีอิทธิพลด้วย บางอย่างก็ถึงกับก้าวล่วงล้ำเข้ามาปะปนในพระพุทธศาสนาด้วยซ้ำ และก็อาจเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้คนทั่วไปอยู่ใต้อิทธิพล จึงไม่ได้หมายความว่าพระพุทธศาสนา

เป็นปัจจัยหลักที่ชักนำชะตากรรมของสังคมไทยอย่างแท้จริง เรียกว่าคนไทยยังอยู่ใต้อิทธิพลของแนวความคิดและความเชื่ออย่างอื่นอีกมาก มองในทางกลับกัน อาจจะพูดใหม่อีกอย่างหนึ่งว่า พระพุทธศาสนาช่วยมาได้แค่นี้ หรืออาจจะตั้งคำถามใหม่ว่า ทำไมพระพุทธศาสนาจึงช่วยมาได้เพียงแค่นี้ และ

ประการที่สาม ยังมีองค์ประกอบและปัจจัยอื่นๆ ที่ไม่ใช่ทางลัทธิศาสนาหรือความเชื่ออีก เช่นปัจจัยทางด้านสภาพแวดล้อม เป็นต้น

สภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ดีมีสุขท่ามกลางความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติแวดล้อม เป็นปัจจัยอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญสำหรับปวงชน หมายความว่า มนุษย์ปวงชนจะดิ้นรนชวนขายต่อเมื่อมีทุกข์บีบคั้นหรือภัยคุกคาม ในแง่นี้จะเห็นได้ว่า ในอารยธรรมตะวันตกนั้น ปัจจัยอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดการสร้างสรรค์ความเจริญก็คือการถูกทุกข์บีบคั้นและภัยคุกคาม กล่าวคือ ความขาดแคลนปัจจัยสี่และความบีบคั้นของภัยธรรมชาติ เช่นความหนาวเย็น ที่รุนแรงถึงขนาดที่ว่าถ้าไม่ได้แก้ไขป้องกันแล้ว ชีวิตจะอยู่ไม่ได้

สำหรับเมืองไทยเรานี่เราอาจจะผัดผ่อนได้ เช่นว่า เอ้อ.. บ้านเราฝนตก แต่เรายังไม่มีเวลา ยังไม่ซ่อมมะ เอาไว้เดือนหน้า พอถึงเดือนหน้าเราก็ผัดต่อไปอีก เอาไว้อีกเดือน

หนึ่ง เดือนหน้าจึงจะซ่อม แล้วก็เดือนหน้าๆ จนกระทั่งครบปีก็ยังไม่ได้ซ่อม แต่ในประเทศฝรั่ง จะผัดเพี้ยนไม่ได้เลย อีกสองเดือนฤดูหนาวจะมา เดือนหน้าถ้าไม่ซ่อมจะหนาวตาย ภัยธรรมชาติที่รุนแรงและความขาดแคลนเนื่องจากธรรมชาติที่ไม่อุดมสมบูรณ์นี้เป็นอันตรายที่บีบคั้น ทำให้เขาไม่ประมาท หรือมัวประมาทอยู่ไม่ได้ คือจำเป็นต้องไม่ประมาท ต่างจากของเราที่สุขสบายอุดมสมบูรณ์ ถ้าเป็นมนุษย์ปุถุชนที่ไม่พัฒนาพอ ปัจจัยตัวเอื้อต่างๆจะนำไปสู่ความประมาท เช่น ทำให้นอนเสเพลมีความสุข และชอบผัดเพี้ยนเรื่อยไป เดียวก็ได้ เมื่อโน้นก็ได้ เมื่อนี้ก็ได้ นี่ก็คือลัทธิแห่งความประมาทนั่นเอง ตรงนี้แหละที่อาจจะตั้งคำถามว่า ทำไมผู้ที่ทำหน้าที่สอนพระพุทธศาสนาจึงไม่ช่วยพัฒนาคนไทยให้พ้นจากลัทธิแห่งความประมาทนี้ไปได้

นอกจากนั้น ยังมีความบีบคั้นทางอื่นอีก โดยเฉพาะทางจิตใจ และทางปัญญา สังคมตะวันตกนั้นเป็นสังคมที่ผ่านประวัติศาสตร์แห่งการบีบคั้นทางปัญญามาอย่างมาก พวกเราก็เรียนประวัติศาสตร์กันมา อย่างในสมัยกลางของยุโรป ศาสนาคริสต์มีอำนาจครอบงำยุโรปทั้งทวีป โดยมีวาติกันเป็นศูนย์กลาง โป๊ป (Pope) ที่แปลว่าสันตะปาปา เป็นผู้สวมมงกุฎให้กษัตริย์ของประเทศทั้งหลายทั่วไปหมด ฉะนั้น ถ้ามีกษัตริย์

องค์ไหนเกิดเรื่องขัดแย้งไม่เชื่อฟัง โป๊ปสามารถสั่งลงโทษ เช่น เมื่อปี ๑๖๑๙ (ค.ศ. ๑๐๗๖) โป๊ป เกรกอรี ที่ ๗ (Pope Gregory VII) สั่งลงโทษคว่ำบาตรพระเจ้าเฮนรีที่ ๔ (Henry IV) กษัตริย์เยอรมันและเป็นจักรพรรดิโรมันด้วย พระเจ้าเฮนรีที่ ๔ ต้องเดินทางข้ามเทือกเขาแอลป์ส (Alps) มาขอขมาโทษโป๊ป และต้องยืนพระบาทเปล่าหนาวสั่นและอดอาหารอยู่กลางหิมะ ๓ วัน โป๊ปจึงยกโทษให้

ในยุคนั้น คำสอนในศาสนาคริสต์ ใครจะเถียงไม่ได้ สงสัยไม่ได้ สงสัยพระเจ้าไม่ได้ ถ้าพูดขึ้นมาทำนองนี้นิดหน่อย ก็ถูกจับขึ้นศาล ซึ่งทางองค์กรศาสนาคริสต์และบ้านเมืองได้ร่วมกันตั้งขึ้น เรียกว่า Inquisition แปลว่า ศาลไต่สวนศรัทธา ไม่ว่าจะสงสัยในองค์พระเจ้าหรือสงสัยคำสอนในพระคัมภีร์ไบเบิล (Bible) ก็จับขึ้นศาลได้เลย และถ้าไม่ละความเชื่อหรือความสงสัยนั้น ก็ถูกเผาทั้งเป็น ในประเทศสเปนคนถูกเผาตายเป็นหมื่น

กาลิเลโอนักวิทยาศาสตร์คนสำคัญในประวัติศาสตร์ก็โดนด้วย เพราะเขาไปสอนเรื่องว่าโลกไม่ใช่ศูนย์กลางของจักรวาล แต่พระอาทิตย์เป็นศูนย์กลาง เท่านั้นแหละถือว่าขัดแย้งกับคำสอนในพระคัมภีร์ ถูกจับขึ้นศาลเลย แล้วก็ถูกตัดสินจะให้ตีเมียพิษ แต่กาลิเลโอยอมบอกว่า ตัวเองหลงผิด

ไป ก็เลยรอด แสดงว่ากาลิเลโอนี้ไม่มั่นคงจริงในแนวความคิด
กรณีของกาลิเลโอก็เป็นตัวอย่างหนึ่งของการที่ศาสนาคริสต์
บีบคั้นปิดกั้นทำให้คนไม่สามารถใช้ความคิดเหตุผลสงสัย
ถกเถียงปัญหาเกี่ยวกับความจริงของโลกและชีวิต แต่ธรรม-
ชาติของมนุษย์นั้นยิ่งบีบก็ยิ่งดัน เพราะฉะนั้น มนุษย์พวกหนึ่ง
อย่างพวกกาลิเลโอนี้ ก็ยิ่งรวมตัวกันแสวงปัญญา ถกเถียงหา
ความรู้ ทำให้เกิดการพัฒนาทางปัญญา

รวมความว่า ในตะวันตกยุคก่อนโน้น การตี้นรนเพื่อจะ
ให้พ้นจากการบีบคั้นทางความคิดความเชื่อ ทำให้เกิดการไฟ
แสวงปัญญา ต่างจากในสังคมของเราที่ไม่มีการบีบคั้นทาง
ปัญญา เลยเกิดภาวะเรื่อยเปื่อย ใครจะคิดอย่างไร ใครจะ
สงสัยอะไร ก็ไม่ว่า ก็ปล่อย เลยชี้แจงคิดชี้แจงพูด พูดไปก็
ไม่เห็นใครสนใจ มีคนมาฟังไม่กี่คน แต่ฝรั่งเขาไม่อย่างนั้น
พอพูดแสดงความสงสัย เขาจับเลย กลายเป็นการกระตุ้นเร้า
ให้พวกที่อยากรู้อย่างอยากมาฟัง ยิ่งลักลอบทำการลับก็ยิ่ง
เอาจริงเอาจัง ฝรั่งก็แสวงปัญญากันจริงจังยาวนานจนกระทั่ง
เกิดเป็นนิสัยใฝ่รู้ขึ้น จากการตี้นรนให้พ้นจากการบีบคั้นทาง
ปัญญานี้แหละ ในที่สุดก็มาผุดโผล่ ออก เกิดเป็นยุคคินซิป
(Renaissance) และตามมาด้วยยุคปฏิรูป (Reformation) การ
ฟื้นฟูทางปัญญาจึงเกิดขึ้นในยุโรป เพราะการตี้นรน จึงทำให้

ฝรั่งมีการเปลี่ยนแปลงต่างๆ มากมายอย่างรุนแรง ต่างจากของเราที่ไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงอะไร ก็อยู่กันมาเรื่อยๆ สบายๆ จนจะมีนิสัยผิดเพี้ยน ปล่อยปละละเลย เรื่อยเปื่อยเฉื่อยชา ตกอยู่ในความประมาท

พูดได้ว่า ถ้าเราไม่พัฒนาคนให้ดีพอ คือไม่สามารถทำให้คนอยู่ด้วยความไม่ประมาทที่แท้ตามหลักของพระพุทธเจ้า สังคมไทยจะเจริญในทางสร้างสรรค์ได้ยาก

ความไม่ประมาทที่แท้ ก็คือ การเร่งรัดแก้ไข ป้องกันความเสื่อม และสร้างสรรค์ความเจริญด้วยสติปัญญา ถ้าเราไม่สามารถพัฒนาคนให้อยู่ด้วยความไม่ประมาทที่แท้ คนก็จะตกไปอยู่ใต้อำนาจกิเลสของปุถุชน คือ ต้องมีทุกข์บีบคั้นหรือภัยคุกคามจึงจะตื่นรนขวนขวาย เมื่อไรสุขสบายประสบความสำเร็จก็จะนอนหรือนิ่งเฉยเฉื่อยชา และมัวเมาหลงเพลิดเพลินในความสุข แล้วก็ผิดผ่อนอะไรต่างๆ ไปเรื่อยๆ ยิ่งเรามาใช้สันโดษในความหมายว่า พอใจในสิ่งที่มีอยู่ จะได้สบายมีความสุข ก็ไปกันได้ดีเลย นี่ก็คือลัทธิแห่งความประมาทนั่นเอง

พระพุทธเจ้าตรัสว่า ถ้าผู้ใดสันโดษในกุศลธรรม ผู้นั้นก็เป็นผู้ประมาท พระพุทธเจ้าไม่เคยสอนให้สันโดษในกุศลธรรม คือการสร้างสรรค์บำเพ็ญกิจการณียสิ่งที่ดีงาม พระองค์สอนให้สันโดษในวัตถุสิ่งเสพเท่านั้น เพราะถ้าคนไม่สันโดษในวัตถุสิ่ง

เสีย มัวแต่่วนวายหาความสุขมาบำรุงบำเรอตัวเอง เขาจะเอาเวลา แรงงาน และความคิดที่ไหนมาใส่ใจทำหน้าที่กิจการงาน และสร้างสรรค์ความดีงาม แต่ถ้าเราสิ้นโทษในวัตถุสิ่งเสีย เราก็มีเวลาแรงงานและความคิดเหลือเพื่อที่จะเอาไปทุ่มอุทิศให้แก่การทำหน้าที่การงานและการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม ถ้าเราสิ้นโทษในวัตถุสิ่งเสีย พร้อมกับไม่สิ้นโทษในกุศลธรรมตามที่พระพุทธเจ้าสอน ก็จะทำให้เกิดความเจริญในทางสร้างสรรค์อย่างแน่นอน แต่นี่คนไทยอยู่สุขสบายแล้วยังแถมสิ้นโทษในกุศลธรรมอีกด้วย ก็ไม่ดีขึ้นจนขวนขวาย ไม่เร่งรัดตัวเอง กลายเป็นคนปล่อยปละละเลย เฉื่อยชา

เป็นอันว่า สังคมตะวันตกนี้ดีอย่างไร ที่เขามีตัวเร่งทำให้คนไม่ประมาท ทั้งโดยธรรมชาติแวดล้อมที่ทารุณ และโดยการบีบคั้นกันเองในหมู่มนุษย์ เข้าหลักที่ว่าคนถูกทุกซ์บีบคั้นและภัยคุกคามจึงลุกขึ้นดิ้นรนขวนขวาย

ถูกบีบจึงเร่งพัฒนา เรียกว่าไม่ประมาทอย่างเทียม

ยิ่งกว่านั้น ฝรั่งเศสยังมีทุกซ์บีบคั้นและภัยคุกคามที่มนุษย์สร้างขึ้นเองซ้อนเข้าไปอีก จึงยิ่งทำให้เขาดิ้นรนขวนขวายสร้างสรรค์พัฒนาในความหมายแบบของเขามากยิ่งขึ้น อาจพูดได้ว่า ฝรั่งเศสเคยหรือขึ้นมากับระบบทุกซ์บีบคั้นภัยคุก

ความนี้กระทั้งเขาพัฒนามันขึ้นมาเป็นวิถีชีวิตในสังคมของเขา หรือเป็นวัฒนธรรมของเขาเลยทีเดียว ดังจะเห็นได้ว่า ในยุค เศรษฐกิจรุ่งเรืองที่ผ่านมานี้เขาใช้ระบบแข่งขัน โดยเฉพาะคน อเมริกันนั้นถือการแข่งขัน (competition) เป็นหัวใจของการ สร้างความเจริญ โดยที่เขาเชิดชูลัทธิปัจเจกนิยม (individual-ism) ซึ่งแสดงออกมาเด่นทางด้านการแข่งขัน รวมทั้งวิถีชีวิต แบบตัวใครตัวมัน

การแข่งขันนี้ อเมริกันถือว่าขาดไม่ได้ในการสร้างความ เจริญ แต่การแข่งขันนั้น มองในแง่ของธรรม ก็คือการทำคนมา ปืบคั้นกันเองให้หนึ่งเฉยเฉื่อยช่าอยู่ไม่ได้ เพราะระบบแข่งขัน นั้น คือลัทธิตัวใครตัวมัน ใครดีใครได้ ใครแข็งก็อยู่ ใครอ่อน ก็ไป ถ้าใครไม่ดิ้นรนไม่ขวนขวาย คนนั้นก็ตาย ไม่มีใครช่วย ฉะนั้น ต้องพึ่งตัว ต้องดิ้นรนขวนขวายเอาเอง จึงเท่ากับมีภัยคุกคามทำให้ต้องดิ้นอยู่ตลอดเวลา เขาจึงสร้างสรรค์ความ เจริญมาได้ ระบบแข่งขันก็ดีตรงนี้ คือดีสำหรับมนุษย์ที่ยังมีกิเลส ซึ่งไม่สามารถที่จะไม่ประมาทด้วยสติปัญญา จึงเรียก ระบบแข่งขันนี้ว่าระบบทุกข์ภัยประติขันธ์

อย่างไรก็ตาม พระพุทธเจ้าต้องการให้เราพัฒนาคนให้ ไม่ประมาทด้วยสติปัญญา คือ โดยที่มีสติตามระลึกเท่าทัน ตื่นตัวต่อเหตุการณ์ มีอะไรเกิดขึ้นเป็นไปที่จะมีผลกระทบต่อ

ชีวิต ต่อสังคม ต่อพระศาสนา ก็ไม่นั่งเฉยเฉื่อยชา ไม่ปล่อย
ปละละเลย แต่จับเอามาตรวจมาดูว่า เรื่องนี้เกิดขึ้นแล้ว จะมี
ผลดี หรือผลร้าย ถ้าจะเป็นผลเสีย จะก่อให้เกิดความเสื่อม ก็
รีบแก้ไขป้องกัน อันไหนจะทำให้เกิดความเจริญก็รีบจัดริบทำ
สถิติทำหน้าที่ คอยระลึก คอยนึก คอยจับ เอามาดูอยู่เรื่อย
ปัญญาก็พิจารณาวิเคราะห์เรื่องราวและสืบสาวหาเหตุปัจจัย
หาเหตุหาผล แล้วก็ทำไปตามเหตุปัจจัยนั้น โดยไม่ต้องรอให้
มีทุกข์มาบีบคั้นหรือภัยมาคุกคาม ถ้าเราอยู่ได้อย่างนี้ เรียก
ว่าอยู่ด้วยความไม่ประมาท คือไม่ต้องรอให้ทุกข์บีบคั้นภัยคุก
คามจึงมาเร่ง แต่ที่นี้มนุษย์เราทุกๆ ไป ทำได้ไหมถึงขนาดนี้
เท่าที่เห็นกันอยู่ โดยมากก็จะอยู่ในวงจรของบุญชนที่ว่า พอมี
สุข สำเร็จ ได้ดีแล้ว ก็นอนเสวยผล ลุ่มหลงเพลิดเพลิน มัวเมา
เฉื่อยชา ผัดผ่อน พอถูกทุกข์บีบคั้นภัยคุกคาม ก็ลุกขึ้นมา
ดิ้นรนชวนขวายกันที ฉะนั้น มนุษย์ก็เลยหนีไม่พ้นจากวงจร
ของความเสื่อมและความเจริญ

พระพุทธเจ้าทรงสอนหลักความไม่ประมาทไว้โดยตรง
เน้นว่า เป็นหลักธรรมสำคัญที่สุด ทั้งเปรียบกับรอยเท้าช้าง
และเป็นปัจฉิมวาจา จึงเป็นตัวคุมทั้งหมด ปฏิบัติธรรมไป
อย่างไรๆ ในที่สุดก็มาจบที่ตรงนี้ คือ หลักธรรมต่างๆ นั้นมีไว้
มากมาย เพื่อช่วยคนให้พ้นความชั่ว มาสู่ความดี ทำนอตุลล์

สอนธรรมมามากมายให้คนปฏิบัติจนพ้นจากความชั่วมาสู่ความดี แต่พอคนนั้นมาสู่ความดีแล้ว เจริญแล้ว สำเร็จแล้ว หรือมีความสุขแล้ว ก็มาตกหลุมแห่งความประมาทเสีย คือ ยินดี พอใจ เพลิตเพลิน เลยหยุดเพียร พักผ่อน นอนเสวยผล กลายเป็นนิ่งเฉยเฉื่อยชา หรือนอนใจ เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงสอนความไม่ประมาทควบไว้อีกที เพื่อให้คนที่ปฏิบัติธรรม เมื่อประสบความสำเร็จแล้ว ดีแล้ว สุขแล้ว จะได้ไม่ตกหลุม จะได้ไม่เลื่อมลงอีก ท่านเอาความไม่ประมาทมารั้งท้าย คุมไว้อีกที ฉะนั้น ความไม่ประมาทจึงเป็นธรรมสำคัญอย่างยิ่ง แต่มีปัญหาว่า มนุษย์จะพัฒนาไปถึงจุดนี้ได้หรือไม่

นี่คือบทพิสูจน์มนุษยชาติ ว่ามนุษย์เรานี้โดยส่วนรวมที่เรียกว่าสังคม จะสามารถพัฒนาไปถึงขั้นนี้ได้ไหม คือขั้นที่อยู่ได้ด้วยความไม่ประมาท สามารถสร้างสรรค์ความเจริญขึ้นมา แล้วรักษาความเจริญนั้นไว้ได้ และทำให้เจริญยิ่งขึ้นไปโดยไม่เลื่อม ด้วยความไม่ประมาท หรือจะต้องตกอยู่ใต้วงจรของการที่ว่า ต้องถูกทุกข์บีบคั้น ภัยคุกคาม จึงดิ้นรนชวนหาย แล้วเมื่อประสบความสำเร็จ สุขแล้ว ดีแล้ว ก็หลงมัวเมา เพลิตเพลินผัดเพี้ยนมัวเสวยผล นอนใจ แล้วก็เลื่อมอีก เลย ต้องใช้ระบบแข่งขันที่เป็นระบบกิเลสมาบีบคั้นแทน

เป็นอันว่า ฝรั่งใช้กิเลสของมนุษย์มาเป็นอุปกรณ์สร้าง

ระบบทุกขั้วประติษฐ์ คือการแข่งขันขึ้นมา แล้วการแข่งขันนั้นก็เป็นตัวเร่งตัวบีบคั้นให้ทุกคนตื่นรนชวนช่วยตัวเองพร้อมกันนั้นก็ให้มีปัจจัยตัวอื่นในสังคมมนุษย์มาหนุนอีก เช่น การไม่ช่วยเหลือกัน การอยู่แบบตัวใครตัวมัน และเอาหลักการของสังคมตลอดจนกฎเกณฑ์ กติกาต่างๆ มาบีบมากำกับ ถ้าใครไม่ทำ กฎหมายกฎเกณฑ์กติกาก็บีบให้แย่งเอง ทุกคนต้องช่วยเหลือตัวเอง ก็เลยต้องตื่นรนชวนช่วยตลอดเวลา

ฉะนั้น ในแง่นี้ ถ้าเราไม่สามารถสร้างความไม่ประมาทที่แท้ขึ้นมา คือ ไม่สามารถพัฒนาคนให้มีความไม่ประมาทที่แท้ได้ การใช้ระบบแข่งขันก็อาจจะดีกว่าที่จะปล่อยคนไทยไว้ อย่างนี้ เพราะมันจะบีบคั้นให้คนไม่ประมาท แม้ว่าจะเป็นความไม่ประมาทอย่างเทียมด้วยแรงบีบก็ตาม ขอให้พิจารณาว่าระหว่างการบีบให้ตื่น กับปล่อยให้ประมาท อย่างไหนจะดีกว่ากัน ขอให้เลือกว่าจะเอาอย่างไหน

ไทยสบายแล้วมั้วประมาท ฝรั่งขาดปัญญาก็เจริญไม่ตลอด

อย่างไรก็ตาม จะต้องรู้ตระหนักไว้ว่า ระบบแข่งขัน ที่อาศัยกิเลสมนุษย์ เป็นระบบทุกขั้วบีบคั้นภัยคุกคาม ไม่ใช่ความไม่ประมาทที่แท้จริงนี้ มีผลเสียมาก เพราะมันเป็นระบบที่

เอากิเลสของมนุษย์มาปลูกเรา และเป็นไปเพื่อสนองกิเลส คือทุกคนดิ้นรนเพื่อตัวเอง ไม่ใช่เพราะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ดิ้นรนเร่งทำเพื่อให้ตัวรอด เพื่อให้ตัวอยู่ดี เพื่อผลประโยชน์ของตัวเองเท่านั้น จึงพยายามกอบโกยเอาเปรียบให้ได้มากที่สุด จึงต้องตั้งกติกากันขึ้น เพื่อจะมากีดกันป้องกันไม่ให้รุกร้าสิทธิกัน สังคมตะวันตกเป็นอย่างนี้ คือ ในแง่หนึ่งเขาสันนิษฐานความเห็นแก่ตัว และพร้อมกันนั้นเขาก็สร้างกติกากฎหมาย และหลักการต่างๆ ของสังคมขึ้นมาเพื่อป้องกันการรุกร้าสิทธิกัน การพัฒนาในทิศทางนี้จึงได้ทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่าสิทธิมนุษยชน (human rights) ที่ตะวันตกเขาภูมิใจยกย่อง สิทธิมนุษยชนเกิดขึ้นเพราะสังคมตะวันตกเป็นมาอย่างนี้ ทั้งนี้รวมทั้งกฎเกณฑ์กติกา และกฎหมายต่างๆ ซึ่งตะวันตกขานานูมาก

แม้ว่าสังคมตะวันตกจะใช้ระบบแข่งขัน ซึ่งเป็นระบบทุกซ์บีบคั้นภัยคุกคามแบบประติษฐ์ ของมนุษย์เอง มาเร่งรัดคนให้กระตือรือร้นขวนขวาย มีความไม่ประมาทชนิดเทียมแล้วสร้างความเจริญก้าวหน้าขึ้นมาได้ แต่มันก็มีผลร้ายในเบื้องปลาย คือ ทำให้คนมุ่งที่จะเอาแต่ตัวเองรอด เพื่อความอยู่ดีมีความสุขสมบูรณ์ของตัวเอง โดยไม่คำนึงถึงผู้อื่น และไม่คำนึงถึงธรรมชาติแวดล้อม ในที่สุด เมื่อแต่ละคนมุ่งหาประโยชน์ส่วน

คน สังคมก็มากไปด้วยการเบียดเบียนกัน และธรรมชาติแวดล้อมก็เสื่อมโทรม ทรัพยากรธรรมชาติก็ร่อยหรอ ฉะนั้นระบบแข่งขันจึงไม่ปลอดภัย และโดยนัยนี้ ระบบที่ดีที่สุด จึงหนีไม่พ้นที่จะต้องเป็นระบบแห่งความไม่ประมาทที่แท้ ซึ่งเป็นไปด้วยสติปัญญา

เมื่อเราใช้สติปัญญาแล้ว มันก็คลุมหมด ปิดช่องเสียไม่ให้มี มีแต่ส่วนที่ดี แต่ปัญหาอยู่ที่ว่าเราทำอย่างไรจะพัฒนาคนให้อยู่ด้วยธรรม คือความไม่ประมาทนี้ได้ และการพัฒนาคนให้ถึงขั้นที่อยู่ด้วยความไม่ประมาทแท้ด้วยสติปัญญานี้ เป็นสิ่งที่เป็นไปได้หรือไม่ (อย่างน้อยที่เห็นอยู่ คือ ในสังคมไทยนี้เอง ที่มีพระพุทธศาสนาซึ่งสอนหลักความไม่ประมาท แต่คนดูเหมือนจะเต็มไปด้วยความประมาท และยิ่งกว่านั้น น่าสังเกตว่า เราไม่ค่อยสอนกันด้วยในเรื่องความไม่ประมาทนี้)

ตามหลักความไม่ประมาท สิ่งที่เราจะต้องทำให้ได้ก็คือหนึ่ง ทำให้คนเจริญงอกงามอยู่ในความดีงาม มีความร่มเย็นเป็นสุข สอง เมื่อดีงาม ร่มเย็นเป็นสุขแล้วให้ไม่ประมาท เร่งสร้างสรรค์เพื่อให้เจริญก้าวหน้าต่อไป โดยไม่ผัดผ่อน ไม่ปล่อยปละละเลย ไม่เพเลิดเพลินมัวเมาตกหลุมความประมาท

เมื่อสำรวจตรวจสอบดูสภาพสังคม จุดอ่อนของสังคมไทยน่าจะได้แก่ความประมาท คนไทยเรานี้ประสบความสำเร็จพอ

สมควรในการดำรงอยู่ด้วยดี สังคมของเรามีความร่มเย็นเป็นสุข แต่แล้วก็เฉื่อยชาเพราะว่าไม่เอาหลักความไม่ประมาทมาใช้ คนไทยไม่ค่อยเห็นความสำคัญของหลักความไม่ประมาทเลย ทั้งๆ ที่พระพุทธเจ้าตรัสเตือนไว้นักหนา ไม่รู้จักแห่ง

ความไม่ประมาทเป็นเหมือนกับรอยเท้าช้าง ธรรมทุกอย่างรวมลงได้ในความไม่ประมาททั้งหมด เหมือนรอยเท้าสัตว์บกทุกชนิดรวมลงได้ในรอยเท้าช้าง ธรรมทั้งหลายมากมายจะก็อย่างก็ตาม ไม่ว่าเราจะเรียนจะรู้จะจำมาเท่าไร ถ้าประมาทเสียอย่างเดียว ธรรมเหล่านั้นก็ไม่มีประโยชน์ เพราะไม่ได้รับการปฏิบัติ แต่ในทางตรงข้าม ธรรมก็อย่างก็ตาม แม้เรียนเพียงน้อยข้อ แต่ถ้าไม่ประมาทเสียอย่างเดียว มีก็ข้อก็ได้รับการปฏิบัติทั้งหมด เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงเน้นความสำคัญของความไม่ประมาท และรวมความว่า ความไม่ประมาทเป็นบทพิสูจน์การพัฒนามนุษยชาติ ว่ามนุษย์จะไปรอดไหมโดยสังคมส่วนรวม

เป็นอันว่า ตอนนี้ ถ้าเทียบกันในแง่นี้ สังคมตะวันตกอยู่ด้วยความไม่ประมาทเทียมตามระบบแข่งขัน ที่ทำให้สร้างความสำเร็จทางวัตถุได้สำเร็จผลอย่างดี ส่วนสังคมไทยของเราได้ประสบความสำเร็จในความดิ่งามอยู่สุขสบายพอสมควรแต่ตกหลุมความประมาท อาจจะเป็นอย่างนี้ ขอดังสมมุติฐาน

หรือข้อสังเกตให้ไปพิจารณากัน

สรุปจุดเน้นตอนนี้ว่า เกณฑ์วัดการพัฒนามนุษย์คือ สำหรับมนุษย์ที่ยังไม่พัฒนา ต้องบีบเค้นจุดไฟลงจึงจะไม่ ประมาท (ไม่ประมาทเทียม) สำหรับมนุษย์ที่พัฒนาแล้ว ใช้สติปัญญาเร่งรัดตัวเองได้ จึงไม่ประมาท (ไม่ประมาทแท้)

เวลานี้ฝรั่ง โดยเฉพาะอเมริกัน ก็ยังหาทางออกไม่ได้ เขายังไม่เห็นต้นตอของปัญหา หรือยังไม่เห็นโทษภัยแห่งฐานความคิดความเชื่อของตนด้วยซ้ำ เขายังคิดว่า ระบบแข่งขัน (competition) เท่านั้นที่จะทำให้เกิดความเจริญ ตอนนี้ สังคมอเมริกันเสื่อมลง เขาก็บอกว่า เป็นเพราะอเมริกันสูญเสีย ความพร้อมและความสามารถในการแข่งขัน แสดงว่า อเมริกานี้ยังคิดอยู่ในแง่ของตัวเองอย่างเดียวนั่น เพราะถือว่าตนประสบความสำเร็จมาด้วยการแข่งขัน เวลา นี้ พอตัวเองเสื่อมลง ก็มองได้แค่ว่าเป็นเพราะคนของตนสูญเสีย competitiveness คือความพร้อมที่จะแข่งขัน หรือคุณสมบัติในการแข่งขัน หมายความว่า คนอเมริกันในยุคปัจจุบัน ไม่มีคุณสมบัติในการแข่งขัน เช่น ขาดจริยธรรมการทำงาน (work ethic) ขาดสันโดษ ไม่ขยันหมั่นเพียร เป็นคนสำรวจหยิบโหยง เป็นต้น เพราะฉะนั้นก็เลยบอกว่าเราจะต้องแก้ไขฐานความเป็นผู้นำ และความยิ่งใหญ่กลับมา ด้วยการที่จะต้องทำให้คน

อเมริกันกลับมีความพร้อมที่จะแข่งขัน (competitiveness) ก็ได้แค่นี้แหละ วนเวียนอยู่แค่การถือว่าตนจะฟื้นตัวได้ก็ต้องให้แข่งขัน (competition) เก่ง

ในเวทีโลกเวลานี้จะเห็นได้ชัดว่า มีคำว่าแข่งขันนี้ใช้ทั่วไปหมด โดยเฉพาะการแข่งขันทางเศรษฐกิจ เวลานี้ถือกันว่าโลกเป็นเวทีของการแข่งขัน ประเทศชาติต่างๆ ก็คิดถึงแต่การที่จะแข่งขันกัน เมืองไทยเราก็พลอยรับเอาลัทธินี้เข้ามาด้วย และพูดกันเกร่อถึงการพยายามแข่งขันให้สู้เขาได้ เมื่อมองในแง่นี้ก็เป็นการเอาแต่ตัวของแต่ละประเทศ แต่ในการแก้ปัญหาของโลก ระบบการแข่งขันแบบนี้ไม่มีทางแก้ปัญหาได้สำเร็จ มีแต่จะทำให้โลกพินาศ เพราะในที่สุด มันจะกลับมาซ้ำเติมปัญหาที่ว่ามาทั้งหมด เช่นทำให้ปัญหาธรรมชาติแวดล้อมแก้ไม่ได้ เพราะว่าเมื่อต่างคนต่างแข่งขันหาผลประโยชน์ หรือว่าต่างคนต่างคิดแบ่งแยกกัน มันก็แก้ไม่ได้ มนุษย์จึงมาถึงจุดติดตัน

ทั้งๆที่คนเหล่านี้มองเห็นปัญหาโทษภัยของแนวความคิดบางอย่าง แต่เขาก็หนีไม่พ้นจากแนวความคิดนั้นเองอีก ด้านหนึ่งที่มีมองไม่เห็น เหมือนอย่างอเมริกันที่มองเห็นว่าความคิดที่จะพิชิตธรรมชาติผิด แต่ก็มองไม่ออกว่าจะหาทางออกอื่นได้อย่างไร ก็ต้องมาใช้วิธีการสร้างความเจริญด้วยการ

จริยธรรมก็กลับฟื้นฟูมีความสำคัญขึ้นมา

อย่างไรก็ตาม ในเมื่อจริยธรรมของตะวันตกเป็นจริยธรรมแบบจำใจ ผืนใจ มันก็ไม่มั่นคง ไม่ปลอดภัย ไม่มีหลักประกัน เพราะเมื่อมนุษย์ผืนใจก็ทุกซ์ จึงคอยหาทางเลี่ยงจริยธรรมแบบที่ว่าตลอดเวลา ฉะนั้น จึงบอกว่าติดตันไม่มีทางออก ส่วนจริยธรรมของพระพุทธศาสนานั้น ไม่เป็นจริยธรรมแห่งการประนีประนอม ไม่ใช่จริยธรรมแบบที่ว่าทั้งสองฝ่ายต่างต้องยอมเสียบ้าง เพื่อต่างก็ได้บ้างด้วยกัน แต่เป็นจริยธรรมที่ต่างก็ประสานประโยชน์เกื้อกูลซึ่งกันและกัน ซึ่งในที่สุดจะทำให้องค์ประกอบทั้ง ๓ ส่วนในอารยธรรมของมนุษยชาติอยู่ร่วมกันและเจริญงอกงามไปด้วยกันได้ด้วยดี คือ

๑. ชีวิตมนุษย์

๒. สังคม และ

๓. สิ่งแวดล้อม

ขณะนี้ องค์ประกอบทั้งสาม ตกอยู่ในกระบวนการพัฒนาของมนุษย์ ที่เรียกว่า unsustainable คือเป็นวิธีการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน ซึ่งทำให้ผลประโยชน์ของทั้งสามอย่างขัดแย้งกันไปหมด คือ ถ้าบุคคลได้สังคมก็สูญเสีย ถ้าจะให้สังคมได้บุคคลต้องยอมสละ ดังนั้น เพื่อบุคคล สังคมต้องยอมเสีย หรือเพื่อสังคม บุคคลต้องยอมเสีย ต่อมาระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

ถ้ามนุษย์ได้ธรรมชาติก็สูญเสีย ถ้าธรรมชาติได้มนุษย์ก็สูญเสีย
ขัดกันหมด ระบบนี้จึงนำมาซึ่งจริยธรรมแบบจำใจ

ทีนี้ในทางพุทธศาสนานั้น เราบอกว่า คนนี้พัฒนาได้
เมื่อพัฒนาคนแล้ว ทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับคนจะเปลี่ยนไป พอคน
เปลี่ยนไปแล้ว เราจะทำให้สามอย่างนี้มาประสานประโยชน์กัน
จนกระทั่งกลายเป็นว่า บุคคลได้กิตติแก่สังคมด้วย สังคมได้กิตติ
แก่บุคคลด้วย มนุษย์ได้กิตติแก่ธรรมชาติด้วย ธรรมชาติได้กิตติ
แก่มนุษย์ด้วย การพัฒนาจะต้องมาถึงจุดนี้ จึงจะเป็น sustain-
able ที่แปลกันว่ายั่งยืน แต่ปัญหาอยู่ที่ว่ามนุษย์จะทำได้ไหม

ถ้ามองในแง่ของปรัชญาตะวันตกตอนนี้ การพัฒนาที่
ยั่งยืน (sustainable development) นั้นเห็นว่าไม่มีทาง ดัน
หมด เพราะแนวคิดของเขาแฝงความขัดแย้งไว้ตลอดหมดทั้ง
สาย และมาลงที่จริยธรรมแห่งความจำใจ ซึ่งเป็นไปตามแนว
ความคิดที่เริ่มตั้งแต่มองมนุษย์แยกต่างหากจากธรรมชาติ
และให้มนุษย์พิชิตธรรมชาติ แล้วจัดการกับธรรมชาติตาม
ชอบใจ เพื่อเอามาสนองความต้องการของตนที่จะเสพให้มาก
ที่สุด เพื่อจะได้สุขมากที่สุด ต่างจากแนวคิดของพระพุทธ
ศาสนาที่ว่า ให้สิ่งที่ดีแก่บุคคลก็ดีแก่สังคมด้วย ให้สิ่งที่ดี
แก่สังคมก็ดีแก่บุคคลด้วย ให้สิ่งที่ดีแก่มนุษย์ก็ดีแก่ธรรมชาติ
ด้วย ให้สิ่งที่ดีแก่ธรรมชาติก็ดีแก่มนุษย์ด้วย ถ้าถึงจุดนี้ได้

องค์ประกอบทั้งสามก็ประสานประโยชน์กันได้ และกลายเป็น
เกื้อกูลซึ่งกันและกัน ก็แก้ปัญหามนุษยได้ นี่คือความสำเร็จ
ของอารยธรรม อันนี้แหละ เป็นบทสุดท้ายที่จะพิสูจน์ว่าการ
พัฒนามนุษย์จะทำได้แค่ไหน เป็นจุดสุดยอด เราไม่ไปยุ่งกับ
เรื่องเล็กๆ น้อยๆ ด้วยซ้ำ

เอาเป็นว่า จุดศูนย์รวมทั้งหมดในการแก้ปัญหาของ
มนุษยชาตินี้ เราบอกว่าพระพุทธศาสนามีคำตอบให้

ใช้ธรรมเพื่อก้าวไป ไม่ใช่เพื่อนอนสบาย

ถ้าสันโดษเพื่อสุข ก็จบลงด้วยความขี้เกียจ

คนไทยเรานี้ใช้ธรรมบางข้อไม่ถูก เมื่อเอาธรรมมาใช้ผิด ก็เกิดโทษ แม้แต่กุศลธรรมเมื่อใช้ผิดก็เกิดโทษ และอีกอย่างหนึ่ง บางทีชาวพุทธเราก็ใช้กุศลเป็นปัจจัยแก่อกุศลกันเสียมาก ไม่ว่าจะใช้ผิดหรือใช้ไม่ครบ ก็เสียหายทั้งนั้น ใช้ผิดกับใช้ไม่ครบนั้น เป็นคนละอย่างกัน ที่ว่าใช้ไม่ครบ เช่น ใช้ไม่ครบชุดของมัน ไม่ครบถ้วนตามระบบของกรรม ใช้แว่วๆ แหว่งๆ มีตัวอย่างเยอะ จะพูดกันเรื่องนี้ก็ยิ่งว่ากันได้อีกมาก ตอนนี้ก็เลยต้องขอยกเอาเรื่องสันโดษมาพูดเสริมอีก

เรื่องสันโดษนี้ ก็เป็นตัวอย่างของการใช้ธรรมที่ไม่ครบถ้วนกระบวนการ สันโดษนั้นไม่ใช่จบแค่ความหมาย ความหมายว่าตามคัมภีร์ก็แปลว่าความพอใจอันนี้แปลตามตัวหนังสือ แต่มันไม่ใช่คำจำกัดความทางวิชาการที่นี้เราแปลให้กว้างออก

ความสันโดษก็คือ ความพอใจในสิ่งที่ตนมีตนได้ จากนั้นก็ขยายความออกไปอีกในเชิงวัตถุว่า สันโดษ คือความพอใจในสิ่งที่ได้มาเป็นของตน ด้วยความเพียรพยายามอันชอบธรรม นี่เป็นคำจำกัดความที่กว้างขึ้นไปอีก เพราะบอกกำกับไว้ว่า ในการทำงานที่สันโดษนั้นจะต้องขยันหมั่นเพียรด้วย และได้มาโดยชอบธรรมด้วย เพราะสันโดษนี้มุ่งกำจัดทุกข์จิตด้วย กล่าวคือ ถ้าไม่สันโดษในของตนก็ไปยินดีในของคนอื่น แล้วก็ไปลักขโมยของเขา แต่ทั้งหมดนี้ก็ยังเป็นเพียงส่วนหนึ่งของคำจำกัดความหรือความหมาย

สันโดษไม่จบเท่านั้น เพราะธรรมนั้น เป็นระบบแห่งความสัมพันธ์ ธรรมทั้งหลายมีความสัมพันธ์ส่งผลต่อกันในระบบองค์รวม เพื่อนำไปสู่จุดหมายรวมอันเดียวกัน คือการบรรลุพระนิพพาน คือเพื่อบรรลุจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา ในเมื่อธรรมทุกข้อส่งผลไปรวมกัน ธรรมทุกข้อก็ต้องสัมพันธ์ส่งผลต่อกัน ธรรมข้อย่อยก็ต้องสอดคล้องกับหลักการข้อใหญ่ จึงเรียกว่า *ธัมมานุธัมมปฏิบัติ* ที่แปลกันมาว่าปฏิบัติ ธรรมสมควรแก่ธรรม ซึ่งอรรถกถาท่านอธิบายว่า ธรรมน้อยต้องคล้ายแก่ธรรมใหญ่ ซึ่งเป็นหลักการปฏิบัติเพื่อเจริญก้าวหน้าสู่จุดหมายของพระพุทธศาสนา

ปัจจัยที่จะใช้ในการสร้างสรรค์อะไรสักอย่างหนึ่งนั้น

อย่ามองตัวเดียวแยกออกมา ต้องมองตัวควบ ตัวประธาน ตัวสัมพันธ์ หรือตัวประกอบอื่นด้วย ปัจจัยตัวเดียวกันนั้น เมื่อใช้ประกอบกับปัจจัยอีกตัวหนึ่ง ทำให้เกิดการสร้างสรรค์ เจริญก้าวหน้า แต่พอปัจจัยตัวเดียวกันนั้นไปประกอบร่วมกับปัจจัยอีกตัวหนึ่งต่างออกไป กลับทำให้เกิดความเสื่อมไปเลย อย่างสันโดษก็เช่นเดียวกัน ถ้าเราไม่ใช่สันโดษเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะไปร่วมกับปัจจัยอื่นเพื่อทำให้เกิดการสร้างสรรค์ แต่ใช้สันโดษล้วนๆ เฉพาะตัว ก็ไปหยุดอยู่ที่ความพอใจ แล้วก็สบาย พอแค่นี้ ก็มีความสุข แต่ผลตามมาก็ขี้เกียจเท่านั้นเอง นอนสบาย ไม่ต้องเอาอะไร แค่นี้เราสุขแล้ว พระพุทธเจ้าไม่เคยสอนสันโดษแบบนี้

สันโดษมีจุดมุ่งหมายเพื่ออะไร ธรรมทุกข้อต้องมีความมุ่งหมาย บางคนตอบว่า สันโดษเพื่อจะได้มีความสุข ยังไม่เคยพบที่ไหนที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า สันโดษเพื่อมีความสุข แต่สันโดษนั้นทำให้มีความสุขในตัวของมันเองทันทีเลย แต่สันโดษไม่ใช่เพื่อความสุข เวลาเราสันโดษแล้วเราก็สุขได้เลย เราจะพอใจในปัจจัย ๔ ที่มีน้อยๆ และเราก็มีความสุขในทันที สันโดษทำให้เราเป็นคนมีความสุขได้ง่าย แต่สันโดษไม่ใช่เพื่อความสุข ความสุขเป็นผลพลอยได้ที่เกิดตามมาเองจากสันโดษ แต่ไม่ใช่จุดหมายของสันโดษ

ถ้าปฏิบัติสันโดษแล้วนอนสบายเป็นสุข มันก็ไม่สอดคล้องกับธรรมที่เป็นหลักการใหญ่ หลักการใหญ่คือการที่จะก้าวไปให้ถึงจุดหมาย ถ้าสันโดษแล้วนอนสบาย มันก็ไม่ก้าว สันโดษจะต้องสัมพันธ์กับธรรมอื่นๆ เพื่อให้ก้าวไปสู่จุดหมายใหญ่ ในระบบองค์รวมทั้งหมด เพราะฉะนั้น ธรรมย่อยๆ จึงสัมพันธ์กัน เมื่อก็จึงพูดถึงความหมายหลายแง่

ในแง่ความหมาย เราอาจจะพูดสั้นหรือพูดยาวก็ได้ อย่างที่พูดเมื่อก็ว่า สันโดษคือความพอใจ สันโดษคือความพอใจในสิ่งที่ตนมีตนได้ สันโดษคือความพอใจตามมีตามได้ในสิ่งที่ตนเป็นของตน ตลอดจนว่าสันโดษคือความพอใจในสิ่งที่ได้มาเป็นของตนด้วยความเพียรพยายามอันชอบธรรม

ที่ให้ความหมายมาทั้งหมดก็อย่างนี้ แต่ยังไม่จบเท่านั้น ในระบบความสัมพันธ์ต้องมีต่อ สันโดษต้องมีคำตามด้วยว่า สันโดษในอะไร นี่แหละ ตอนนี่ที่สำคัญมาก ในพระสูตรมีไหม ที่พระพุทธเจ้าตรัสทิ้งไว้ลอยๆ นอกจากในคาถาเท่านั้นที่ตรัสลอยๆ เช่น *สนฺตุฏฺฐิ ปรมํ ธนํ* แต่ถ้าตรัสในร้อยแก้ว เป็นพระสูตร เป็นคำสอน ต้องตามมาด้วยคำต่อตามว่า สันโดษในจิ๋ว...ในบิณฑบาต...ในเสนาสนะ ตามมีตามได้ และท้ายสุดจะมีธรรมอื่นมารับอีก เช่น ในอริยวงศ์ ๔ ข้อที่ ๔ ว่ายินดีในการเจริญกุศลธรรม และพอใจในการละอกุศลธรรม แสดงว่า

ยังต้องตามมาอีกว่า สันโดษแล้วต่อด้วยอะไร ซึ่งก็จะเห็นว่า สันโดษ ๓ ข้อต้นมาสอดคล้องกับข้อที่ ๔ นี้ โดยส่งผลมาสู่ เป้าหมายที่ต้องการในข้อที่ ๔ ซึ่งมาปิดท้าย

เพียงแค่หลักอริยวงศ์ ๔ นี้ ก็ให้ความชัดเจนแล้วในเรื่อง ขอบเขตและความมุ่งหมายของสันโดษ ในระบบความสัมพันธ์ ขององค์กรธรรมต่างๆ ต้องขออย่าว่า สองอย่างนี้สำคัญมาก คือ สันโดษในอะไร และ สันโดษแล้วต่อด้วยอะไร (=สันโดษแล้ว จะต้องทำอะไรต่อไป) แต่ตอนนี้เอาแค่นี้ก่อนว่า สันโดษในอะไร

สันโดษท่านบอกคำต่อตามไว้เสร็จแล้วว่า สันโดษด้วย วัตถุปัจจัยบำรุงชีวิต ถ้าเป็นคฤหัสถ์เราก็ขยายความหมายว่า พอใจในวัตถุบำรุงบำเรอปรนเปรอความสุข มีความสุขได้ง่าย ด้วยวัตถุล้างเสฟตามมีตามได้ ไม่ต้องวุ่นวายทะเยอทะยาน มักมากในสิ่งเสฟเหล่านั้น

เมื่อเราสันโดษในสิ่งเสฟสิ่งบริโภคอย่างนี้แล้ว พระ พุทธเจ้าก็ตรัสธรรมไว้อีกคู่กันกับความสันโดษในวัตถุบำรุง บำเรอ คือตรัสความไม่สันโดษ ไว้เป็นหลักธรรมเหมือนกัน แต่ก็มีคำต่อตามว่า ความไม่สันโดษในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่ ใช่ว่าจะล่อยๆ ถ้าพูดว่าไม่สันโดษเฉยๆ ก็ผิดอีก ความไม่สันโดษ ในกุศลธรรม ขอให้ไปดูเถอะ ตรัสไว้มากมาย แต่เราไม่เอา มาสอนกัน

สันโดษอยู่ในกระบวนการปฏิบัติธรรม คือ เป็นปัจจัยอย่างหนึ่งในระบบความสัมพันธ์ สู่จุดหมายใหญ่อันเดียวกัน ฉะนั้น มันจึงต้องมีความมุ่งหมายเพื่อจะก้าวหน้าไปสู่ธรรมที่สูงขึ้นไป สันโดษเป็นปัจจัยตัวหนึ่งที่จะให้เราก้าวหน้าในการปฏิบัติ โดยที่มันไปสนับสนุนความเพียร หมายความว่า สันโดษเป็นตัวเอื้อให้เราเพียร เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสความไม่สันโดษ ไว้คู่กันด้วย

เป็นอันว่า พระพุทธเจ้าไม่ได้ตรัส ‘สันโดษ’ ไว้ลอยๆ แต่ต้องมีอะไรตามมาด้วย สำหรับพระภิกษุก็ตามด้วยจิรวบิณฑบาต เสนาสนะ ถ้าไม่มีตัวตาม เป็นสันโดษลอยๆ ใช้ไม่ได้ หรือถ้าตัวตามผิดไป เช่น ภิกษุไปสันโดษในกุศลธรรม ก็กลายเป็น ปมาทวิหารี (ผู้อยู่ด้วยความประมาท) ไปเลย

ในพระสูตรหนึ่งพระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ภิกษุแม้จะเป็นอริยบุคคล เช่น เป็นโสดาบัน ปฏิบัติธรรมได้บรรลุคุณธรรมวิเศษ แล้วมาพอใจว่าเราได้บรรลุคุณธรรมเบื้องต้นถึงขนาดนี้แล้วเกิดสันโดษขึ้น พระพุทธเจ้าตรัสว่า ภิกษुरुูปนั้นเป็น ปมาทวิหารี แปลว่า ผู้อยู่ด้วยความประมาท เป็นผู้ที่จะเสื่อม ฉะนั้น สันโดษในกุศลธรรมจึงผิด พระพุทธเจ้าไม่เคยตรัส มีแต่ตรัสว่า ให้ไม่สันโดษในกุศลธรรม

รวมความว่า สันโดษนั้น หนึ่ง ต้องมีตัวตามว่า สันโดษ

ในอะไร ไม่ใช่ทั้งไว้ด้วยฯ ลอยๆ สอง ต้องมีตัวควบว่าต้องมา
กับอะไรหรือต่อด้วยอะไร สาม ต้องมีจุดหมายว่าเพื่ออะไร

สุขง่ายด้วยวัตถุน้อย เพื่ออ้อมแรง-เวลาไปทำงาน

ความไม่สันโดษในกุศลธรรมนี้ พระพุทธเจ้าตรัสถึงขนาด
ว่า ที่เราได้บรรลุโพธิญาณนี้ ได้เห็นคุณของธรรมสองประการ
คือ ความไม่สันโดษในกุศลธรรมทั้งหลาย และการบำเพ็ญ
เพียรไม่ระย่อ พระพุทธเจ้าจึงเป็นตัวอย่างของการไม่สันโดษ
ในกุศลธรรม

พุทธพจน์นี้มาในอังคุตตรนิกาย ตรัสแสดงไว้ให้เราจำ
ตระหนักว่า พระองค์ได้ตรัสรู้ คือบรรลุโพธิญาณ เพราะไม่
สันโดษ ตามด้วยคำว่า ในกุศลธรรมทั้งหลาย เป็นอันว่า
ธรรมที่ทำให้พระพุทธเจ้าตรัสรู้ คือ หนึ่ง อสนฺตฺถจิตฺตา กุสเลสุ
ธมฺเมสุ ความไม่สันโดษในกุศลธรรมทั้งหลาย สอง อปฺปฏฺวิวา-
ณิตา จ ปธานสฺมี ความไม่ระย่อในการบำเพ็ญเพียร และพระ
องค์ได้บรรยายต่อไปว่า เรานั้น นั่งลงที่คองโพธิ์ แล้วได้
อธิษฐานจิตว่า ถ้ายังไม่ถึงธรรมที่จะพึงบรรลุได้ด้วย ความ
เพียรของบุรุษตราบไค แม้เลือดเนื้อจะแห้งเหือดเหลือแต่เส้น
เอ็น ก็จะไม่ลุกขึ้น นี่เป็นตัวอย่าง

พระพุทธเจ้าไม่เคยสันโดษเลยในเรื่องกุศลธรรม พระ

องค์เสด็จออกไปหาความรู้ แสวงหาผลสำเร็จในทางจิตใจ ไปบำเพ็ญสมาธิ ไปเข้าสำนักโยคะ ไปเข้าสำนักอาฬารดาบส กาลามโคตร ได้บรรลุถึง อากิญจัญญายตนสมาบัติ ไม่สันโดษ ไม่พอแค่นั้น เสด็จต่อไปยังสำนักอุททกดาบส รามบุตร ได้ถึงเนวสัญญานาสัญญายตนะ ก็ไม่สันโดษอีก เขาเชิญให้ทรงเป็นอาจารย์ร่วมสำนักด้วย ก็ไม่เอา พระองค์ยังไม่ถึงจุดหมาย ก็ไม่หยุด คิดค้นเพียงพยายามต่อไปจนกระทั่งตรัสรู้ จึงได้ตรัสยืนยันไว้ว่า ที่พระองค์ตรัสรู้นั้น เพราะไม่สันโดษในกุศลธรรมทั้งหลาย

ธรรม ๒ ข้อนี้มีใช้ตรัสไว้ในพระสูตรเท่านั้น แม้ในพระอภิธรรมปิฎกท่านก็แสดงไว้เป็นมาติกาหนึ่งในหมวดทุกมาติกาด้วย ฉะนั้น ความไม่สันโดษนี้ว่าไปแล้ว สำคัญยิ่งกว่าความสันโดษอีก แต่เราแทบจะไม่พูดถึงกันเลย เราพูดถึงแต่สันโดษ และเป็นสันโดษด้วนๆ

เป็นอันว่า ประสานสอดคล้องกันเลย คือสันโดษในวัตถุ สิ่งเสพ กับไม่สันโดษในกุศลธรรม ฉะนั้น เราจะหยุดแค่ความสันโดษไม่ได้ ต้องต่อไปที่ความไม่สันโดษด้วย แล้วที่นี้ความสันโดษมาเชื่อมต่อความไม่สันโดษและความเพียรอย่างไร

เมื่อเราสันโดษในวัตถุบำรุงบำเรอ เราก็ไม่เสียเวลาไปกับการขวนขวายหาสิ่งเหล่านี้ คนที่ไม่สันโดษ อยากรจะหา

วัตถุดิบบำรุงบำเรอตัว หาดอาหารดีๆ กินเอร็ดอร่อย คิดจะหาความสุขจากการเสพการบริโภค แก้ก็เสียเวลาไปในการร่วนวายหาสิ่งเหล่านี้ แล้วแก็เสียแรงงานด้วย แรงงานของแก็ก็หมดไปกับการหาสิ่งเหล่านี้ ความคิดอีกเล่มก็มัวแต่หมกมุ่นครุ่นคิดว่า เอ...พรุ่งนี้เราจะไปกินที่ไหนให้อร่อยให้โก้ จะไปกินอะไรให้เลิศรส คิดแต่เรื่องเหล่านี้ เวลา แรงงาน และความคิดหมดไปกับเรื่องเหล่านี้ ไม่เป็นอันทำการทํางานหรือสร้างสรรค์อะไร ถ้าหมกมุ่นร่วนวายเรื่องนี้มานานัก ก็เสียงานไปเลย หรือถ้าหนักนักก็ต้องทุจริต

ในทางตรงข้าม พอเราสันโดษในวัตถุดิบเสพ เราก็สงวนเวลา แรงงาน และความคิด ไว้ได้ทั้งหมด แล้วเราก็เอาเวลา แรงงาน และความคิดนั้นมาทุ่มให้กับความเพียรพยายามในการปฏิบัติกิจหน้าที่การงานและการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม คือความไม่สันโดษในกุศลธรรม ก็ทำหน้าที่และสิ่งดีงามได้เต็มที่ สอดคล้องกันหมด

เรื่องนี้สำคัญมาก ขอย้ำอีกทีว่า ถ้าเราปฏิบัติถูกต้อง เมื่อเราสันโดษในปัจจุบัน ๔ ตลอดจนในวัตถุดิบบำรุงบำเรอทั้งหลายแล้ว เราก็ไม่สันโดษในกุศลธรรมได้เต็มที่ มันก็รับกันพอดี ความสันโดษกับความไม่สันโดษนี้ ประสานสอดคล้องกันอย่างยิ่ง เมื่อเราสันโดษในปัจจุบัน ๔ และในวัตถุดิบ

ความสุขแล้ว เราก็มีเวลา แรงงาน และความคิด เหลือเพื่อ
เราก็เอาเวลา แรงงาน และความคิดนั้นไปใช้ในการไม่สันโดษ
ในกุศลธรรม ทำให้บำเพ็ญเพียรเพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลु
และเจริญก้าวหน้าในกุศลธรรมได้เต็มที่

ขอสรุปจุดเน้นว่า สันโดษในวัตถุสิ่งเสพ และสันโดษแล้ว
ต่อด้วยความเพียร หมายความว่า สันโดษ ทำให้สุขง่ายด้วย
ปัจจัยน้อย จะได้ไม่กระวนกระวาย จิตใจจะได้พร้อม แล้ว
สงวนเวลา แรงงาน และความคิดไว้ เพื่อเอาไปทุ่มเทอุทิศให้
กับการเพียรพยายามพัฒนากุศลธรรม ทำกิจหน้าที่ สร้างสรรค์
สิ่งดีงามและประโยชน์สุขให้ยิ่งขึ้นไป

แสงสว่างใช้ส่องทางไปข้างหน้า

แต่แสงสีใช้ล่อพาให้หลงวน

พอพูดถึงเรื่องเฉพาะตัวในทางจิตใจ เราก็สอนกันว่า
คุณต้องมีจิตใจดีด้วยนะ คุณยังไม่มีสมาธิ เอ้า ! ฉันสอนสมาธิ
ให้ แต่ไม่ใช่หยุดแค่นี้ สมาธิถ้าสอนไม่ดีก็เป็นตัวกล่อมอีก

ถ้าพระพุทธเจ้าต้องการแค่สมาธิ พระองค์ก็ไม่ต้องออก
มาจากสำนักอาฬารดาบส กาลามโคตร และอุททกดาบส
รามบุตร ถ้าเอาแค่สมาธิแล้วแก้ปัญหาของมนุษย์ได้ ก็ไม่
ต้องมีพระพุทธเจ้า เพราะโยคี ฤषี ดาบสก่อนพุทธกาลเขา

ได้มานสมาบัติกันเยอะแยะ เรื่องสมาธินี้เขามีกันมาก่อน พุทธกาลแล้ว เราบอกว่าธรรมไม่ได้จบแค่ปัญหาจิตใจนะ คุณจะมาเอาแค่ทำจิตใจสบายเท่านั้นไม่ได้ ดีไม่ดีจะหลอกตัวเอง เพราะพวกที่สบายใจแล้วนี้อาจจะได้แคววิธีหนีปัญหาอย่างหนึ่ง พอหลบเข้ามาอยู่ข้างในทำใจได้ก็เพลินเฉื่อยชา ไม่จัดการแก้ไข ทั้งๆ ที่ปัญหามีในโลกวุ่นวายมากมายไม่ได้หายไปไหน

ปัญหานั้นมีข้อดีอย่างหนึ่ง คือมันบีบคนให้ตื่น และถ้าเราปฏิบัติต่อมันได้ถูกต้อง ก็เป็นเวทีพัฒนาคนพัฒนาปัญญา แต่พอเราทำใจได้ สบายเสียแล้ว ที่นี้ก็เฉื่อย เท่ากับหลบปัญหา ปัญหาข้างนอกเลยปล่อยทิ้ง ไม่แก้ นี่คือประมาทแล้ว ฉะนั้นสมาธินั้น พระพุทธเจ้าจึงสอนไว้เป็นหลักการส่วนหนึ่ง แต่ไม่ใช่ทั้งหมดของพระพุทธศาสนา อย่างในวิสุทธิมรรคก็บอกไว้แล้วว่า สมาธิ มีอัสสาทะอย่างไร มีอาทีนวะอย่างไร อาทีนวะคือโทษของสมาธิได้แก่ทำให้เกิดความขี้เกียจ พอได้สมาธิแล้ว สุข สงบ ใจสบายแล้ว หรือทำใจได้แล้ว ฉันทสบายแล้ว ปัญหาอย่างไรข้างนอก ข้างมัน ไม่แก้ ฉะนั้น สมาธิก็เป็นตัวกล่อมได้ จึงบอกว่าระวังนะ ฝรั่งจะหลง เอียงสุดไปอีก และเราก็อย่าไปทำให้ฝรั่งหลง แต่ต้องไปปลุกให้ความรู้ที่ถูกต้อง

สมาธินั้น เป็นส่วนหนึ่งของระบบการฝึกฝนพัฒนาคน ที่เรียกว่าไตรสิกขา ต้องใช้เพื่อทำคนให้ก้าวต่อไป เป็นเครื่อง

เสริมกำลังคนที่จะก้าวไปข้างหน้า ถ้าใช้เพียงเป็นเครื่องกล่อมใจ ทำให้สุขใจหลบปัญหาไปได้คราวหนึ่งๆ ก็กลายเป็นทำให้ประมาท ดิ่งรั้งไว้ไม่ให้ก้าวต่อไปในกุศลธรรม ผิดหลักการของพระพุทธศาสนา

แม้ในด้านปัญญาก็เช่นกัน วิปัสสนาต้องทำให้คนปฏิบัติต่อโลกและชีวิตอย่างถูกต้อง เข้าถึงความจริงของสิ่งต่างๆ จนกระทั่งมีจิตหลุดพ้นจริง วิปัสสนาเป็นหลักการใหญ่ของเรา แต่ต้องให้เป็นวิปัสสนาที่ถูก ซึ่งทำให้มนุษย์อยู่กับความเป็นจริง ไม่ใช่ไปอยู่กับสภาพที่กล่อมตัวเอง ถ้าสุขด้วยวิปัสสนา หรือแม้แต่ปลงอนิจจังแล้วสบายใจ หายทุกข์ แต่หยุดแก้ปัญหาก็คงทุกข์ต่อไป ก็กลายเป็นประมาทอีก

ตัวกล่อมหรือเครื่องกล่อมนั้น มิใช่ว่าจะไม่มีประโยชน์ และใช้ไม่ได้เสียเลย แต่ต้องรู้จักใช้ และมีขอบเขตที่ถูกต้อง เหมือนอย่างคนเป็นโรคนอนไม่หลับหรือมีอาการไม่ปกติทางประสาท เราก็อาจจะต้องใช้ยานอนหลับหรือยากล่อมประสาทช่วย แต่เป็นการใช้เพื่อแก้ไขภาวะผิดปกติ เฉพาะกรณีๆ และชั่วคราว เมื่อผ่านภาวะผิดปกตินั้นไปแล้วก็ไม่ควรใช้ ถ้าชินใช้ในภาวะปกติทั่วไป ก็กลายเป็นโทษ อย่างน้อยการที่ต้องพึ่งพาขึ้นต่อมัน จึ่งจะอยู่ดีได้ ก็ไม่ถูกต้องแล้ว เครื่องกล่อมทางด้านจิตใจและปัญญาก็เช่นเดียวกัน จะต้องรู้

จักใช้ภายในขอบเขตของการแก้ปัญหาเฉพาะชั่วคราว พอให้ได้พักหรือช่วยให้พ้นออกมาจากสิ่งร้ายอย่างอื่น เมื่อตั้งตัวได้แล้วจะได้เดินหน้าต่อไป ข้อตัดสินสำคัญคือ อย่าให้เป็นเหตุนำไปสู่ความประมาท เช่น นอนใจ เพลิน ผัดเพี้ยน เป็นต้น

เครื่องกล่อมและระบบกล่อมมนุษย์มีอยู่เยอะ มนุษย์มากมายนับถือลัทธิผีลางเทวดา เอาการดลบันดาลของเทพเจ้ามาเป็นเครื่องกล่อมใจ คิดว่าหรือบอกตัวเองว่ามีเทพเจ้าคอยช่วยเหลือแล้วก็สบาย ไม่ต้องเดือดร้อนหายทุกข์ไปที ก็อุ่นใจแล้วก็นอนใจ พอพ้นจากลัทธิดลบันดาล มาได้สมาธิ ก็กล่อมใจตัวเองอีก สบายไปที ไม่ต้องทำอะไร มนุษย์นี้ติดการกล่อมได้เยอะ แม้แต่ความดีและผลสำเร็จก็กลายเป็นเครื่องกล่อมอีก พอสบายใจแล้วก็นอนใจ ตกลงก็หนีความประมาทไม่พ้น ไปติดที่ความประมาทนั่นแหละ

จะทำอย่างไรให้ไม่ประมาท ก็เอาหลักใหญ่นี้แหละ ไปประยุกต์ได้หมด คืออยู่ด้วยสติไม่ประมาท หมั่นใช้สติปัญญาพิจารณาชีวิตสังคมาว่า อะไรเกิดขึ้น มันเป็นอย่างไร เป็นไปอย่างไร มีผลอย่างไร เกิดปัญหาอะไร เอาสติไปจับมาตรวจดู แล้วใช้ปัญญาสืบสาว ก็ได้เรื่องได้ราว ข้อย่อยเราไม่ต้องพูดกันนะ เอาแต่หลักการใหญ่ไป ไม่ว่าจะปฏิบัติอะไร ถ้าทำให้ประมาทก็ไปไม่รอด

เวลานี้สังคมไทยประมาทหรือเปล่า มีบางท่านออกเสียงดังมาชัดเจนว่า “ประมาท” ผมก็เห็นด้วยว่า สังคมไทยประมาท และยังไปติดในสิ่งกลมมเยอะหมด ยิ่งกลมมก็ยิ่งประมาท ก็เลยติดพันอยู่นั้นแหละ ไม่คิดแก้ปัญหา และไม่คิดศึกษาด้วย สบายใจแล้ว ฉันทนอยู่ได้ เอาสิ่งเสเพลสิ่งบำรุงบำเรอมากล่อมบ้าง เอาสุราและการพนันมากล่อมบ้าง เอาสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาปลอบใจบ้าง เอาสมาธิมากล่อมใจบ้าง อะไรก็ตามทำให้เกิดความประมาท ต้องรีบตื่นทันทีว่า ผิดแล้ว อะไรก็ตามที่ทำให้เกิดความประมาท ต้องถือว่าผิดหลักพระพุทธศาสนา แม้มันจะดี

เมื่อก็พูดถึงเรื่องสันโดษ พอพูดไป ก็เลยออกไปเรื่องอื่น เอาเรื่องความสันโดษก็พอแล้ว เป็นอันว่า ธรรมแต่ละข้อต้องสัมพันธ์กับองค์ธรรมอื่นด้วย

ฝรั่งก็ผิด ไทยก็พลาด ต้องแก้ไขทั้งนั้น

ในการสร้างสรรค์ความเจริญ ฝรั่งเริ่มต้นทุนนิยมและยุคอุตสาหกรรมด้วยปัจจัยสำคัญตัวหนึ่งคือ “สันโดษ” แต่สันโดษของฝรั่งเป็นสันโดษเทียม คือ ไม่ใช่เป็นการอ้อมพอในการเสเพลวัตถุด้วยความพอใจเองอย่างเป็นธรรมชาติ โดยมุ่ง

ให้สามารถสงวนเวลาแรงงานและความคิดไว้เพื่อนำไปอุทิศให้แก่การสร้างสรรค์สิ่งดีงาม แต่เป็นการยอมอดยอมงดการเสพวัตถุในบัดนี้ ด้วยอาศัยแรงศรัทธาทางศาสนามากดขี่หรือขดเชยไว้ (ตามแนวคิดแบบ Protestant ethic) ซึ่งไปๆ มาๆ ก็แปรไปเป็นการข่มใจทนรอด้วยความหวังที่จะไปเสพให้มากที่สุดในการข้างหน้า โดยสงวนเวลาแรงงานและความคิดนั้นไปทุ่มให้กับการแสวงหาและผลิตวัตถุมาไว้เสพต่อไปในอนาคต

ผลเสียของสันโดษเทียมแบบฝรั่ง คือ ในด้านชีวิตจิตใจก็กลายเป็นการจำใจ ผินใจ เพราะใจจริงคือต้องการจะเสพให้มากที่สุด แต่อาศัยศรัทธามาช่วยข่มหรือขดเชยไว้ หรือเพราะหวังผลที่อยู่ข้างหน้าจึงต้องรอไปก่อน และในแง่ธรรมชาติแวดล้อม ในเมื่อเป้าหมายในความหวังคือการจะได้เสพบริโภคอย่างเต็มที่ ผลสำเร็จก็คือการล้างผลาญทรัพยากรธรรมชาตินั่นเอง ส่วนในด้านสังคมก็ไม่ช่วยให้ลดปัญหาการเบียดเบียนแย่งชิงกันในระยะยาว

ส่วนสันโดษของคนไทย (พิจารณาจากความเข้าใจในปัจจุบัน ซึ่งจะเกิดจากการถือผิดสืบกันมา หรือคลาดเคลื่อนภายหลัง เนื่องจากขาดการศึกษาก็ตาม) ก็เป็นสันโดษเทียมอีกแบบหนึ่ง คือเป็นสันโดษแบบดวนๆ ลอยๆ ไม่มีจุดหมายต่อเนืองไปว่าจะเอาเวลา แรงงานและความคิดที่สงวนไว้ได้

ไปใช้ทำอะไรต่อไป ไม่เชื่อมต่อกับความสุขเพียรพยายาม กลายเป็นเพียงความสันโดษที่ทำให้นอนเสวยความสุขอยู่เฉยๆ เลี่ยงต่อการที่จะทำให้เกียจคร้านเฉื่อยชาตกอยู่ในความประมาท

เมื่อปรับแก้ให้ถูกต้องเป็นสันโดษที่แท้ ก็จะเกิดดุลยภาพ และการประสานประโยชน์ ทั้งของชีวิตกายใจของบุคคล ความสงบสุขของสังคม และการอนุรักษ์ธรรมชาติแวดล้อม เพราะความอึดพอดต่อวัตถุ เป็นความพึงพอใจที่ทำให้ตนเองมีความสุข พร้อมกันนั้นก็มิจดหมายที่จะนำเอาเวลา แรงงาน และความคิดที่สงวนไว้ได้ไปใช้สร้างสรรค์ความดีงามและประโยชน์สุขที่เกื้อกูลต่อสังคม กับทั้งในเวลาเดียวกันก็ไม่ต้องมีการเบียดเบียนเอาจากธรรมชาติเพื่อมาสนองความหวังเสพสุขในกาลข้างหน้า มนุษย์จะมีความสุขโดยไม่ต้องผลาญทรัพยากรธรรมชาติ และพร้อมกันนั้นก็มีความพร้อมมากยิ่งขึ้นในการเพียรพยายามสร้างสรรค์ชีวิตและสังคมให้ดีขึ้น

ความไม่ประมาทของตะวันตกก็เช่นเดียวกัน เป็นความไม่ประมาทเทียม ซึ่งเกิดจากแรงบีบคั้นของระบบการแข่งขันที่เรียกว่าระบบทุกซ์ภัยประดิษฐ์ ไม่ใช่เกิดจากสติปัญญาแท้จริง แรงบีบคั้นนั้นยิ่งก่อปฏิกิริยา ให้ความเห็นแก่ตัวหรือความต้องการสนองความต้องการของตนรุนแรงยิ่งขึ้น การหาทางอยู่รอดและแสวงผลประโยชน์ของตนเข้มข้นยิ่งขึ้น โดยที่ชีวิต

จิตใจยิ่งเครียด การเบียดเบียนกันในสังคมยิ่งรุนแรง และ
ธรรมชาติแวดล้อมยิ่งถูกทำลายรวดเร็วและรุนแรงยิ่งขึ้นตาม
อัตราการแข่งขันหาผลประโยชน์กันในสังคม

ส่วนสังคมไทยก็ดังที่กล่าวแล้วว่า ไปในทางตรงข้าม คือ
ตกอยู่ในความประมาท

เมื่อพัฒนาคนด้วยการศึกษาอย่างถูกต้อง ก็จะมีการปรับ
แก้ให้เป็นความไม่ประมาทแท้ ที่เกิดจากสติปัญญา ซึ่งจะเป็น
ความไม่ประมาทที่เป็นไปเพื่อผลในทางสร้างสรรค์อย่างแท้จริง
โดยที่สติปัญญาจะนำกิจกรรมของมนุษย์ให้ดำเนินไปเพื่อผลดี
ที่ต้องการภายในขอบเขตที่ไม่ส่งผลกระทบในทางร้ายต่อชีวิต
สังคม และธรรมชาติแวดล้อม

เมื่อธรรมได้รับการปฏิบัติอย่างถูกต้องประสานกันครบ
องค์เป็นระบบอย่างมีดุลยภาพดังตัวอย่างนี้ ผลดีก็เกิดขึ้นแก่
ทุกส่วนที่เกี่ยวข้อง คือทั้งชีวิต สังคม และธรรมชาติแวดล้อม
อย่างกลมกลืนและเกื้อกูลกัน โดยสัมพันธ์กับการพัฒนาคน
ไม่เกิดภาวะที่ต้องขัดขืนจำยอมหรือต้องประนีประนอม

ปฏิบัติธรรม ต้องให้สมดุล

ธรรมอยู่ในระบบสัมพันธ์ ถ้ามองแยกกระจาย

ก็เห็นผิด ปฏิบัติพลาด ก่อผลเสียหาย

ยังมีอีกอย่างหนึ่ง คือ การใช้ธรรมไม่ครบองค์รวม อันนี้ก็สำคัญที่จะทำให้เห็นว่า ทำไมจึงใช้ธรรมกันผิด ขอบุติอีกสักตัวอย่างหนึ่งให้เห็นว่า ธรรมนั้นถ้าใช้ไม่ครบองค์รวมก็จะมีปัญหา แม้แต่ธรรมที่เป็นกุศลก็เกิดโทษได้ เพราะอาจจะเป็นปัจจัยแก่ออกุศล

ในประเทศไทยเรา呢 ในการสอนศีลธรรมเมื่อระยะ ๑๐ กว่าปีมาแล้ว ได้มีแนวโน้มของกระทรวงศึกษาธิการ โดยนักวิชาการที่จบมาจากตะวันตก คิดกันใหญ่ว่าเราจะต้องสอนจริยธรรมสากล หลักศีลธรรมที่สอนกันอยู่นั้นอิงพระพุทธศาสนา จะเอาหลักพุทธศาสนามาสอนไม่ได้ เพราะประเทศไทยมีหลายศาสนา เราต้องเป็นกลาง ต้องใช้จริยธรรมสากล

จากแนวโน้มนี้ต่อมาก็ปรากฏว่า วิชาศีลธรรมได้หมดไปจากหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ วิชาพุทธศาสนาก็หมดไปแล้วมีวิชาจริยธรรมเข้ามา ซึ่งพยายามจะให้ เป็นจริยธรรมสากล

มีการประชุมกันในเรื่องนี้ และคิดกันถึงขนาดที่ว่า ข้อธรรมต่างๆ ที่เป็นบาลีไม่ควรใช้ เพราะมาจากพุทธศาสนา ไม่เป็นกลาง ไม่เป็นสากล ในที่ประชุมพิจารณากันว่าจะใช้ ศัพท์จริยธรรมเป็นภาษาไทยให้หมด เช่น สตินี้เป็นคำบาลีไม่ควรใช้ ต้องหาคำไทยมาแทน จะเอาอะไรดี สักจะก็ไม่ได้ เป็นคำบาลี ต้องเอาคำไทยว่าความจริง เมตตา ไม่ได้ เป็นคำบาลี ต้องใช้ความรัก จริยธรรมสากลคิดกันขนาดนี้ แต่ที่จริงนั้น... คำเหล่านี้มาจากพุทธศาสนาก็จริง แต่มันกลายเป็นคำไทยแล้ว มันเป็นคำสามัญ เป็นคำไทยธรรมดา สอง... คำเหล่านี้เป็นบัญญัติ (concept) ที่มีความหมายกว้างขวางมาก เราไม่สามารถหาคำไทยมาแทนเท่ากันได้ อย่างคำว่า “สติ” คำเดียว ถ้าแปลเป็นไทยแม้แต่สองบรรทัดก็ยังไม่มีความหมายเท่าสติคำเดียว เนื่องจากคำเหล่านี้มีความหมายลึกซึ้งครอบคลุม กินความกว้าง เราจะไปเพี้ยนเปลี่ยนตามใจชอบไม่ได้

ที่หย่อนกว่านั้นก็คือ เลือกข้อธรรมมาใช้ เริ่มด้วยไป

ทำบุญซื้อหิ้วซื้อธรรมมาว่ามีอะไรบ้าง แล้วก็มาเลือกกันดูว่า
 ข้อไหนเป็นจริยธรรมที่เป็นสากล คือชาติไหนๆ ก็ยอมรับทั้งนั้น
 เช่นว่า เมตตา เอาไหม เมตตานี้ใช้ได้ ก็เอาเมตตามาใส่ลงไป
 กรุณาเอาไหม เอ้า ! ใช้ได้ อุเบกขา เอ้ย! อย่าเพิ่ง เอาไว้ก่อน
 ความรับผิดชอบ นี่สำคัญ เอาไว้ เมื่อเลือกธรรมแบบนี้มาแล้ว
 ก็จัดเป็นหลักสูตร นี่คือ เลือกธรรมเป็นข้อๆ มา ที่เห็นว่าจะใช้
 ในหลักสูตร แล้วก็สอนกันแบบนี้ นี่คือจริยธรรมในระยะที่ผ่าน
 มา ซึ่งทำให้หลักธรรมกระจัดกระจายหมด ไม่เป็นหมวดหมู่

ที่จริงในสังคมไทยก็มีแนวโน้มอยู่แล้ว คือปฏิบัติธรรม
 กันไม่ครบชุด เช่น เมตตา กรุณา เราพูดกันบ่อย ส่วนมูทิตา
 ชักจะเลือนไป ไม่ค่อยพูดถึง แต่อุเบกขา ไม่เอาเลย ซ้ำยังหลง
 เข้าใจผิดด้วย เพราะไม่เข้าใจว่าอุเบกขาคืออะไร หลักธรรม
 พัดกันแตกกระจัดกระจายหลุดออกไปจากชุดของมันหมด

เราไม่สังเกตหรือว่าพระพุทธเจ้าทรงสอนธรรมเป็นหมวดๆ
 เป็นชุดๆ การที่สอนเป็นชุดนั้นมีความหมาย นั่นคือระบบองค์
 รวมที่ฝรั่งกำลังตื่นแตกกัน เพราะว่าหิ้วซื้อธรรมเหล่านั้น เป็น
 องค์ประกอบของส่วนรวมที่สมบูรณ์ ถ้าขาดอันใดอันหนึ่งไป
 แล้วระบบก็ไม่สมบูรณ์ หมายความว่า ธรรมแต่ละหมวดๆ นั้น
 เป็นระบบดุลยภาพ เมื่อปฏิบัติครบแล้ว มันจะดุลซึ่งกันและ
 กันให้พอดี เกิดความพอดีขึ้นมาในชุดของมันที่เป็นระบบนั้น นี่

คือระบบองค์กรรวม เพราะฉะนั้น ธรรมต้องปฏิบัติครบชุด ถ้าแยกออกมาเป็นข้อๆ กระจายหลุดจากกันแล้วจะเกิดปัญหายกตัวอย่างง่ายๆ

หลักธรรมที่เราคุ้นกันนักหนา คือ พรหมวิหาร ๔ นี่ เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนมากของการปฏิบัติธรรมไม่ครบชุด ทำให้ไม่เกิดดุลยภาพในองค์กรรวม เรามี เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ไว้ใช้ปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ โดยเป็นท่าทีของจิตใจต่อเพื่อนมนุษย์ที่ครบถ้วนบริบูรณ์

มนุษย์นั้นจะตกอยู่ในสถานการณ์ ๔ อย่าง ซึ่งเราจะต้องปฏิบัติธรรมให้ถูกต้องตามสถานการณ์นั้นๆ ถ้าปฏิบัติผิดสถานการณ์ ธรรมนั้นแม้จะเป็นกุศล ก็อาจจะพลาด ทำให้เกิดผลเสียได้

สถานการณ์ที่ ๑ เพื่อนมนุษย์ของเรา เป็นอยู่ปกติ ไม่ได้เดือดร้อน ไม่มีภัยอันตราย ไม่มีปัญหาอะไร เราก็มีท่าทีของธรรมข้อที่หนึ่ง คือเมตตา ซึ่งได้แก่ความรัก ความอยากให้เขาเป็นสุข ความปรารถนาดี ความเป็นมิตร เมตตาก็มาจากรากศัพท์เดียวกับมิตรนั่นเอง

ต่อมา สถานการณ์ที่ ๒ เขาตกต่ำลง เดือดร้อน เป็นทุกข์ มีปัญหา เราก็ต้องย้ายจากเมตตา ไปกรุณา คือพลอยห่วงใจ ห่วงใยในความทุกข์ของเขา คิดจะหาทางปลดปล่อยเขาให้

พ้นจากทุกข์

ต่อมาสถานการณ์ที่ ๓ เขาขึ้นสูง ได้ดี มีความสุข ประสบความสำเร็จ ทำอะไรๆ ถูกต้องแล้ว เราก็ย้ายมาสู่คุณธรรมข้อที่สาม คือมูทิตา หมายความว่าพลอยยินดีด้วย ส่งเสริมสนับสนุน

นี่ผ่านมา ๓ สถานการณ์แล้ว ในหมู่คนไทยเรา ปรากฏว่าหลายคนแยกไม่ออกแม้แต่เมตตากับกรุณา ว่าต่างกันอย่างไร ธรรมหมวดนี้เป็นธรรมที่แสดงออกต่อคนอื่น คือ ต่อเพื่อนมนุษย์ จึงกำหนดความแตกต่างได้ด้วยการปฏิบัติในความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นนั้น ตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับเขา ฉะนั้นวิธีแยกความหมาย ก็ดูที่สถานการณ์ที่เกิดขึ้นแก่เขา คือ สถานการณ์ที่เขาเป็นปกติเราก็มีเมตตา สถานการณ์ที่เขาตกต่ำเป็นทุกข์เราก็มีกรุณา สถานการณ์ที่เขาขึ้นสูงประสบความสำเร็จ เราก็มีมูทิตา มนุษย์ทั่วไปจะตกอยู่ใน ๓ สถานการณ์นี้ เราก็มีครบแล้ว ปฏิบัติให้ถูกสถานการณ์ สามอย่างนี้ แล้วมีสถานการณ์อะไรอีก สามอย่างก็น่าจะครบแล้ว คนถ้าไม่ปกติก็ต้องเดือดร้อน เป็นทุกข์ หรือมีฉะนั้น ก็ได้ดีมีความสุข แล้วจะมีสถานการณ์อะไรอีก ทำไมพระพุทธเจ้ายังตรัสข้อที่ ๔ อีก สถานการณ์อะไร

บางท่านสอนว่า คือสถานการณ์ที่เขาได้ทุกข์จากผล

กรรมที่เขาทำของเขาเอง ในข้อที่เราไม่สามารถจะช่วยให้ การตอบอย่างนี้ ต้องระวัง ต้องให้เห็นหลักที่ชัดเจน

อาจารย์ผู้ใหญ่มิชื่อเสียงมากของไทยท่านหนึ่งเอาอันนี้ไปพูดในการปาฐกถา ท่านบอกว่า พระพุทธศาสนาสอนให้คนวางอุเบกขา กรรมของใครกรรมของมัน เห็นคนตกต่ำยากจน ก็บอกว่า โอ้! เป็นกรรมของเขาเอง เขาก็รับผลของกรรมของเขาไป ก็เลยไม่มีใครช่วยเหลือกัน สังคมไทยก็เลยแย่ นี่แหละ ถ้าพูดอย่างนี้ อุเบกขาก็โดนตี

ฝรั่งคนหนึ่งเขียนหนังสือ *Buddhism and Society* เป็นหนังสือหนาใช้ศึกษาในมหาวิทยาลัยของฝรั่งบางแห่งด้วย เป็นงานวิจัยเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในพม่า ฝรั่งคนนี้ไปเอากรณีศึกษา (case study) มาด้วย เขายกตัวอย่างในเมืองพม่ามาเรื่องหนึ่ง จริงหรือไม่จริงผมก็ยังสงสัย...แต่ฝรั่งคนนี้ยกตัวอย่างมาแล้วว่า เขาไปที่ชนบทแห่งหนึ่ง มีคนตกน้ำแล้วไม่มีใครช่วย เพราะคนพม่าบอกว่าเป็นกรรมของเขา แล้วก็ให้วางอุเบกขา ได้สองหลักคือ หนึ่ง หลักกรรม ว่าเป็นกรรมของเขา สอง อุเบกขา วางเฉย ไม่ช่วย ฝรั่งคนนี้ก็เลยบอกว่า นี่เห็นไหม พุทธศาสนาทำให้คนเป็นอย่างนี้ เขาตี หนึ่ง... หลักกรรม สอง...หลักอุเบกขา โยงกันว่า คนพุทธอุเบกขาเพราะเห็นว่าเป็นกรรมของเขา เลยไม่ช่วยกัน เพราะฉะนั้นสังคมก็เลยตกต่ำ

เดือดร้อนอย่างนี้ เขาได้ทักตีแพะไล่เลย เป็นการบอกไปด้วยว่าในสังคมของเขา ไม่อย่างนี้หรือ ของเขานี้ต้องช่วยกันสุดฤทธิ์เลย ฉะนั้น สังคมฝรั่งจึงได้เจริญขึ้นมา เขาว่าอย่างนั้น เอาละสิ อย่างนี้จะแก้อย่างไรละ

ในที่นี้เขาว่า ที่ไม่ช่วย เพราะอ้างหลักกรรมกับอุเบกขา ไม่ใช่อ้างเรื่องว่าจำเป็นหรือไม่เป็น เขาตีหลักกรรมกับอุเบกขา แล้วก็กลายเป็นว่า เห็นคนจนก็ว่าเป็นกรรมของเขา ไปเห็นคนพิการ ก็ว่ากรรมของเขา เพราะฉะนั้นก็ให้เขารับกรรมไป เราก็อุเบกขา ใช้ไหม

พระพุทธเจ้าทรงวางหลักจริยธรรมบนฐานแห่งสังัจฉธรรมนะ จริยธรรมในพระพุทธศาสนาจึงไม่เป็นของบัญญัติตามชอบใจของศาสนาหรือของคนผู้ใดกลุ่มใด พระพุทธเจ้าไม่ได้วางหลักธรรมเอาเองว่า อย่างนี้ดี อย่างนั้นไม่ดี เธอทำผิด ฉันไม่ชอบใจ ต้องลงโทษ เธอทำดี ฉันโปรดปราน ให้รางวัล อย่างนี้ไม่มี

พระพุทธศาสนาสอนว่า ธรรมเป็นธรรมชาติของธรรมชาติ สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมัน เรียกว่าเป็นกฎธรรมชาติ พระพุทธเจ้าทรงสอนจริยธรรมไปตามกฎธรรมชาติ คือตามความเป็นไปตามเหตุปัจจัยนี้ จริยธรรมที่พระองค์สอนตั้งอยู่บนฐานแห่งสังัจฉธรรมคือความจริงตามธรรมชาติ ฉะนั้น

จริยธรรมจึงเป็นความจริงด้วย ไม่ใช่เป็นของบัญญัติเอาตามชอบใจ ของสังคมนี้ว่าดี สังคมโน้นว่าไม่ดี อย่างที่ฝรั่งว่า ของเราไม่ใช่อย่างนั้น

เป็นอันว่า หลักพรหมวิหารก็ต้องตั้งอยู่บนฐานของสังฆธรรม เราจะมองพรหมวิหารได้ครบทุกสถานการณ์ เมื่อเรามองครบระบบของธรรมชาติทั้งหมด คือมองให้ตรงตามธรรมนั่นเอง เพราะฉะนั้นจะต้องมองไปให้ถึงตัวธรรม

เพื่อให้สังคมยังยืน คนต้องสัมพันธ์กับแต่พอดี มนุษย์ช่วยกันดี แต่ต้องรักษารธรรมไว้ด้วย

เริ่มแรก พรหมวิหารเป็นธรรมที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ เราชัดเจนแล้วว่าเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ มนุษย์จะอยู่ร่วมกันด้วยดี ก็ต้องมี เมตตา กรุณา มุทิตา ถ้ามมนุษย์อยู่ด้วยกันโดยมีน้ำใจเอื้อเพื่อช่วยเหลือกันตามสถานการณ์ทั้งสาม ด้วยคุณธรรมทั้งสามข้อนี้แล้ว โลกมนุษย์ก็อยู่ด้วยดี แต่แค่นี้พอที่จะให้อยู่ด้วยดีจริงหรือ? ขอให้ดูต่อไป

โลกมนุษย์นี้ ไม่ได้อยู่ตามลำพัง ภายใต้โลกมนุษย์นี้ มีสิ่งที่เป็นฐานรองรับอยู่ คือความจริงของสังฆธรรม หรือธรรมที่เป็นหลักการของธรรมชาติ ได้แก่ความเป็นจริงแห่งความเป็นไปตามเหตุปัจจัย หรือหลักการแห่งความจริง ความถูกต้อง

ต้องดีงาม ธรรมคือความเป็นจริงของกฎธรรมชาตินี้ ครอบคลุมและควบคุมธรรมชาติทั้งหลาย รวมทั้งโลกมนุษย์ไว้ทั้งหมด โลกมนุษย์ตั้งอยู่บนฐานของความเป็นจริงของธรรมนั้น ซึ่งใหญ่กว่า ฉะนั้นความสัมพันธ์ในหมู่มนุษย์นี้ จะต้องไม่ไปกระทบกระเทือนหรือทำลายธรรม แต่จะต้องให้สอดคล้องกับธรรม โลกมนุษย์จึงจะเป็นไปได้ด้วยดี ฉะนั้น เราจึงมิใช่มีหน้าที่แต่เพียงรักษาความสัมพันธ์ที่ดีในหมู่มนุษย์เท่านั้น แต่เราจะต้องรักษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับตัวธรรมที่เป็นกฎธรรมชาตินี้ด้วย

ที่นี้หมู่มนุษย์จะปฏิบัติต่อกันด้วยดี จะเอื้อเพื่อเกื้อกูลกันอย่างไรก็ตาม แต่ถ้าไปทำผิดต่อธรรม ทำให้เสียธรรมเข้าเมื่อไร โลกมนุษย์นั้นก็ตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะฉะนั้น เมื่อใดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในข้อหนึ่งก็ตาม ข้อสองก็ตาม ข้อสามก็ตาม ไปส่งผลกระทบทำความเสียหายต่อตัวธรรมเข้า นี่คือสถานการณ์ที่ ๔ ซึ่งจะต้องอุเบกขา ได้แก่สถานการณ์ที่ว่า ถ้าขวนขวายในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ก็จะไปกระทบต่อตัวธรรม จะทำให้ระบบของธรรมคลาดเคลื่อนเสียหาย จึงต้องหยุดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ไว้ก่อน เพื่อรักษาธรรมไว้ เพราะฉะนั้น ในกรณีเช่นนั้น เมตตา กรุณา มุทิตา จะออกโรงไม่ได้ และจะต้องมาถึงอุเบกขา

ขอยกตัวอย่าง เด็กคนหนึ่งไปลักขโมยของเขา ประสบความสำเร็จได้เงินมา ๕,๐๐๐ บาท ถ้าเราถือว่าเป็นสถานการณ์ที่ ๓ เราก็มูทิตา ดีใจด้วย ส่งเสริมเลย แต่ถ้าทำอย่างนั้นก็กระทบต่อธรรม ทำให้ธรรมเสียหาย หรือผู้พิพากษาพิจารณาคดี รู้ว่าจำเลยนี้ทำความผิดจริง ไปฆ่าเขาตาย แต่เมื่อคิดว่าจำเลยจะต้องตกทุกข์ได้ยากไปติดคุก ก็ส่งสาร อยากจะปลดปล่อยทุกข์ของเขา นี่ถือว่าเป็นสถานการณ์ที่ ๒ ก็เลยกรุณา แต่กรุณาในที่นี้ แสดงออกไปก็เข้าสถานการณ์ที่ ๔ ผิดธรรมทันที ทำให้เสียความเป็นธรรม ทำให้เสียหลักการแห่งความถูกต้องดีงาม จึงต้องเปลี่ยนเป็นอุเบกขา

เป็นอันว่า ถ้าการสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ จะเป็นสถานการณ์ที่หนึ่งก็ตาม สองก็ตาม สามก็ตาม ไปกระทบต่อธรรมเข้าเมื่อไร ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ต้องหยุด แล้วเข้าเป็นสถานการณ์ที่สี่ เราก็กว้างอุเบกขาต่อคนนั้น คือ ฉะต่อเขา ไม่เอาแล้ว ฉันไม่ตีใจต่อเธอ ไม่สนับสนุนเธอ ฉันไม่ช่วยเธอแล้ว เธอทำอย่างนี้ฉันไม่เอาด้วยกับเธอละ เราเฉย วางใจเป็นกลางต่อเขา เพื่อให้ธรรมมาจัดการ

เราวางอุเบกขาต่อคน คือ ฉะ หยุดชวนชวาย ไม่ช่วยเหลือเขา เพื่อจะได้ไม่เข้าไปก้าวก่ายแทรกแซงธรรม การปฏิบัติตามธรรมจะได้ดำเนินไป กฎต้องเป็นกฎ ธรรมต้อง

เป็นธรรม ใครมีหน้าที่ปฏิบัติตามธรรมก็มาจัดการไปตามธรรมนั้น พูดสั้นๆ ว่า เพื่อปฏิบัติตามธรรม จึงต้องยกเว้นสถานการณ์ที่ ๑,๒,๓ เสีย ข้อหนึ่ง สอง สาม ออกแสดงไม่ได้เพื่อให้ข้อ ๔ มา ฉะนั้น อุเบกขา ตัวมันจึงแปลว่า เข้าไปมองดูหรือคอยมองดูอยู่ใกล้ๆ ให้เขาได้รับผลถูกต้องตามธรรม และแสดงถึงปัญญาด้วย เพราะว่า ๓ ข้อแรกความเด่นอยู่ที่ความรู้สึก พอสถานการณ์มาก็แสดงได้ทันที แทบไม่ต้องใช้ปัญญาเลย แต่ข้อที่ ๔ จะแสดงได้ ต้องมีปัญญา ต้องรู้ว่าอะไรถูกต้องอะไรผิด อะไรเป็นธรรม อะไรไม่เป็นธรรม อะไรเป็นบาปเป็นบุญ เหตุผลเป็นอย่างไร

นี่แหละ สถานการณ์ที่ ๔ ที่เรามาอธิบายกันว่า ให้เป็นไปตามกรรม เป็นอย่างนี้ คือเป็นสถานการณ์ที่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ หรือระหว่างบุคคลจะไปกระทบต่อธรรมเข้าหมายความว่า กรรมของเขาจะต้องถูกตัดสินด้วยธรรม หรือต้องบังเกิดผลตามธรรม เพราะถ้ากระทบต่อธรรมแล้วเรายังขึ้นเข้าไปวุ่นวายแทรกแซง ฐานของสังคมมนุษย์ก็เสีย ธรรมที่รองรับโลกมนุษย์อยู่ก็วิปลาส และโลกมนุษย์เองก็จะอยู่ไม่ได้ ฉะนั้น จึงต้องหยุดความสัมพันธ์กับคน เพื่อรักษาธรรม

พระพุทธเจ้าทรงประทานไว้ครบว่าจะอยู่แค่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์เท่านั้นไม่พอ ต้องรักษาความสัมพันธ์

ระหว่างมนุษย์กับตัวธรรมด้วย โลกมนุษย์จึงจะอยู่ได้ ถ้าเราปฏิบัติธรรมไม่ครบชุด ก็ยุ่งและเกิดโทษ เมตตากฎณา กลับทำให้เกิดปัญหา เสียความยุติธรรม เสียความชอบธรรม ทำให้หลักการของสังคมตั้งอยู่ไม่ได้ สังคมก็วุ่นวายปั่นป่วน พระพุทธเจ้าจึงทรงเรียกธรรมหมวดนี้ว่าพรหมวิหาร แปลว่า ธรรมเครื่องอยู่ของพระพรหม คือ ธรรมประจำใจของผู้สร้างสรรค์อภิบาลโลก

ในศาสนาพราหมณ์นั้นเขาถือว่า พรหมเป็นผู้สร้างโลก พอสิ้นกับป์หนึ่งโลกหลาย พระพรหมก็สร้างโลกใหม่อีกทีหนึ่ง แล้วโลกก็อยู่ไปอีกกับป์หนึ่ง ทีนี้ พระพุทธเจ้าตรัสสอนเราให้ไม่ต้องรอพระพรหมที่เป็นเทวดาที่จะมาสร้างโลก แต่ทรงสอนให้มนุษย์ทุกคนนี้แหละเป็นพรหม คือมาช่วยกันเป็นผู้สร้างโลก เป็นผู้อภิบาลโลก หล่อเลี้ยงบำรุงรักษาให้โลกตั้งอยู่ได้ด้วยดี เมื่อเราปฏิบัติตามธรรม ๔ ข้อนี้เราทุกคนก็เป็นพรหม คือเป็นผู้ที่มีส่วนในการสร้างสรรค์อภิบาลรักษามุ่งโลก

พระพุทธเจ้าต้องการให้ทุกคนเป็นพรหม เบื้องแรกให้มารดาบิดาเป็นพรหมก่อน ต่อมาให้มนุษย์ทุกคนเป็นพรหม เมื่อเราปฏิบัติตามธรรม ๔ ข้อนี้ครบถ้วนดี โลกมนุษย์คือสังคมก็อยู่ได้โลกอยู่ได้ เพราะทุกคนร่วมกันสร้างสรรค์อภิบาลไม่มีปัญหาเลย แต่เวลานี้เกิดความผิดพลาดมีปัญหา เพราะ

สังคมาธิยัง เสียตุลในการปฏิบัติธรรม ๔ ข้อนี้

พรหมวิหาร ๔ ข้อนี้ ถ้าเราจัดเป็นพวกเป็นฝ่าย จะเหลือ ๒ เท่านั้น คือ ข้อ ๑ ถึง ๓ ได้แก่เมตตา กรุณา มุทิตา เป็นธรรมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ หรือคนต่อคน ส่วนข้อที่ ๔ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในกรณีที่เกี่ยวข้องกับธรรม หรือพูดรวบรัดว่า เป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรม จึงเป็น ๒ ฝ่าย คือมนุษย์กับมนุษย์ฝ่ายหนึ่ง และมนุษย์กับธรรมอีกฝ่ายหนึ่ง หรือคนกับคน และคนกับธรรม จะเห็นว่าในหมู่มนุษย์การปฏิบัติระหว่าง ๒ ฝ่ายนี้ มีการเอียงสุดได้

ในสังคมาธิสังคมา มนุษย์มีการเอื้อเฟื้อช่วยเหลือกัน มีน้ำใจต่อกันอย่างดี เด่นในเมตตา กรุณา ตลอดจนมุทิตามาก แต่สังคมานั้นอ่อนในอุเบกขา สังคมาประเภทนี้เป็นอย่างไร ในแง่ดี ก็จะมีความรู้สึกอบอุ่น แขมซ้อนด้วยไมตรีจิตมิตรภาพ มีการเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกันดี แต่ในแง่เสีย คนจะช่วยเหลือกันเป็นเรื่องส่วนตัวจนกระทั่งมองข้ามหลักการ มองข้ามกฎเกณฑ์ กติกา มองข้ามความเป็นธรรมและความชอบธรรม พอมีอะไรเกิดขึ้นก็คิดว่าจะไปหาเพื่อนไปหาผู้ใหญ่ให้ช่วย เสร็จแล้วกฎเกณฑ์ กติกา กฎหมาย ไม่เอาเลย เลี่ยงหมดเลย สังคมานี้ก็เสียตุล สังคมาอย่างนี้ระยะยาวก็จะเสื่อม เพราะว่าอ่อนใน

อุเบกขา เรียกว่าเอียงสุดไปในด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เอาแต่จะช่วยเหลือกันระหว่างบุคคล

ส่วนในบางสังคม ความสัมพันธ์จะเด่นในอุเบกขา คือ เอาแต่กฎเกณฑ์ กติกา และหลักการ ตลอดจนกฎหมาย สังคมมีกติกาวางไว้แล้ว หลักการมีอยู่แล้ว ทุกคนต้องปฏิบัติตามนั้น ตัวใครตัวมัน ถ้าแกผิดฉันพิน แต่ระหว่างนั้น ไม่มีน้ำใจต่อกัน ไม่ช่วยเหลือกัน ทุกคนดิ้นรนชวนขวายเอาเอง ทุกคนช่วยตัวเองและพึ่งตนเอง สังคมแบบนี้ก็แห้งแล้งน้ำใจ ขาดความอบอุ่น มีความเครียดสูง คนเป็นโรคจิตโรคประสาท กันมาก

จากหลักที่พูดมานี้ ก็ลองมาพิจารณาดูว่าเวลานี้สังคม เป็นอย่างไร สังคมไทยของเราก็เอียงไหม จะเห็นได้ว่า สังคมไทยของเรา เอียงมาในทางความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในข้อที่ ๑ และ ๒ มาก ข้อที่ ๓ ก็ยังหย่อน แต่ข้อที่ ๑ ที่ ๒ หนัก จนกระทั่งแสดงออกมาทางถ้อยคำที่ใช้ในสังคมของเรา คือคำว่า เมตตา กรุณา นี่เราพูดกันเรื่อย เป็นศัพท์สามัญ แต่มุทิตาพูดน้อยลง อุเบกขาไม่พูดเลย แสดงว่า ธรรมเสียสมดุลแล้ว

ทีนี้ หันไปดูสังคมฝรั่งบ้าง เรื่องเมตตา กรุณา มุทิตานี้ เอาน้อย แต่อุเบกขามาแรง ทุกคนต้องอยู่คู่หลักการ ทุกคนต้องเคารพกฎหมาย ทุกคนปฏิบัติตามกฎหมายก็แล้วกัน ถ้า

ทำผิดก็โดน ถ้าทำถูกแกไปได้ กฎเป็นกฎ ไม่เอาใครทั้งนั้น สังคมอย่างนี้ก็ตีเหมือนกัน เพราะรักษาความเที่ยงธรรมไว้ได้ รักษากฎเกณฑ์กติกาของสังคมได้ แต่แห้งแล้งและเครียด อย่างที่ว่า ก็เสียดุลอีก

สังคมที่มีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์สูงนั้น นอกจากเสียความเป็นธรรม รักษากฎเกณฑ์กติกาและหลักการไว้ไม่ค่อยได้แล้ว ในระยะยาว คนจะหวังพึ่งกันมากเกินไป คนจำนวนหนึ่งซึ่งมีนิสัยชอบหวังพึ่งผู้อื่น คอยรับความช่วยเหลือจากคนอื่น โดยคิดว่าไม่เป็นไรหรอก เดี่ยวจนลงเราก็ไปขอยืมเพื่อนได้ไม่เป็นไร เดี่ยวแม่เรา ญาติเรา ผู้ใหญ่ของเราก็ช่วยเราได้ เลยไม่ตื่นนอนขวนขวาย ก็เลยเฉื่อยชา เกียจคร้าน ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา จึงทำให้คนโน้มเอียงไปในทางประมาท เฉื่อยชา สังคมก็จะเสื่อมหรืออืดอาด

ส่วนสังคมที่หนักในอุเบกขา เอาแต่กฎเกณฑ์กติกา ไม่เอาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ก็แห้งแล้งอย่างที่ว่า แต่ก็เป็นเครื่องบีบคั้นและเร่งรัดคนให้กระตือรือร้นขวนขวาย สร้างสรรค์ความเจริญได้ ทุกคนจะตื่นนอนขยันตัวเป็นเกลียว เพราะฉะนั้น จึงทำให้สร้างความเจริญก้าวหน้าได้ดี แต่ถ้าแห้งแล้งและเครียดเกินไปก็อาจจะถึงจุดเดือด คนจะเกิดความโกรธ มีโทสะว่า อะไรกัน มันไม่ช่วยเหลือกันบ้างเลยเชียวหรือ คนจะ

โกรธแค้น จนกระทั่งว่าหลักการกติกาทเหล่านี้ เราไม่เอากับมันแล้ว ทำลายมันเลย หลักการของสังคมก็อยู่ไม่ได้เช่นเดียวกัน

เพราะฉะนั้น ถ้าเอียงสุดจนเกินไป ในที่สุดก็อยู่ไม่ได้ทั้งคู่ จึงต้องปฏิบัติให้พอดี ซึ่งอยู่ที่ว่า ทำอย่างไรจะรักษาดุลยภาพระหว่างธรรม ๔ ข้อนี้ไว้ ซึ่งแยกเป็น ๒ ฝ่าย คือเมตตา กรุณา มุทิตา ในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และอุเบกขาในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรม เพราะฉะนั้นธรรมจึงเป็นชุดและต้องปฏิบัติให้ครบ เวลานี้เราปฏิบัติธรรมกัน แม้แต่ในชุดพรหมวิหารนี้ก็วุ่น ธรรมที่มาในสังคมไทยแตกกระจายกระจายเป็นข้อๆ ไปหมด ยิ่งไปเรียนในโรงเรียน ยิ่งไปเรียนแบบจริยธรรมสากล ก็เลยไปกันใหญ่

ต้องมองหลักให้ชัด และปฏิบัติให้ครบ จึงจะพบทางรอดสู่อารยธรรมที่ยั่งยืน

เป็นอันว่า เมตตา กรุณา ถึงแม้จะดี แต่ถ้าปฏิบัติผิด ก็เกิดโทษ นอกจากนั้นฝรั่งยังเอาไปตีเตียนอีกด้วย เช่นในหนังสือของอัลเบิร์ต ชไวเซอร์ (Albert Schweitzer) ซึ่งเป็นนักปราชญ์สำคัญคนหนึ่งของตะวันตก มีชื่ออยู่ในสารานุกรม (encyclopaedia) ใหญ่ๆ แทบทุกชุด ท่านผู้นี้เป็นหมอสอนศาสนา และมีอิทธิพลมาก คราวหนึ่ง ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

จะตั้งคณะรัฐประศาสนศาสตร์ขึ้น ก็มีการร่วมมือกับมหาวิทยาลัยอินเดียনা ซึ่งส่งอาจารย์ทางโน้นมาช่วย

ศาสตราจารย์คนหนึ่งชื่อโรเบิร์ต แอล ซัตตัน (Robert L. Sutton) ได้มาสอนวิชารัฐประศาสนศาสตร์ และได้แต่งหนังสือขึ้นเล่มหนึ่งดูเหมือนจะชื่อว่า *Public Administration in Thailand* แปลว่า รัฐประศาสนศาสตร์ในประเทศไทย เขาวิเคราะห์ประเทศไทยและสังคมไทยแล้วก็บอกว่า ปัจจัยที่ขัดขวางการพัฒนาของสังคมไทยคือ หนึ่ง สถาบันกษัตริย์ สอง พุทธศาสนา แล้วเขาก็แจกแจงวิเคราะห์ว่าพุทธศาสนาเป็นเหตุปัจจัยให้สังคมไทยไม่พัฒนาอย่างไร ตอนนั้น ชาวพุทธเราส่วนหนึ่งก็ลุกขึ้นมาตำหนิซัตตันเป็นการใหญ่ (ต่อมาคณะรัฐประศาสนศาสตร์ที่ธรรมศาสตร์ได้โอนไปรวมกับส่วนงานการศึกษาอื่นๆ ตั้งขึ้นเป็นสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ คือ NIDA ในปัจจุบัน)

ในข้อความที่เกี่ยวกับพระพุทธรศานานั้น ตอนหนึ่ง โรเบิร์ต แอล ซัตตัน ได้อ้างอัลเบิร์ต ชไวเซอร์ ที่เขียนไว้ว่า พุทธศาสนาสอนให้คนทำความดี แต่การทำความดีของพุทธศาสนาคืออย่างไร? คือเว้นจากความชั่ว เช่น เว้นจากปาณาติบาต เว้นจากอกุศลนาทาน ฯลฯ แค่นี้คือทำความดี พุทธศาสนาสอนให้ทำความดี ก็แค่เว้นจากความชั่ว เว้นความชั่ว

ก็คือทำดีแล้ว และในทำนองเดียวกัน พุทธศาสนาสอนให้คนช่วยเหลือกันโดยแผ่เมตตา คือตั้งความปรารถนาดีให้เพื่อนมนุษย์มีความสุข สรุปว่า พุทธศาสนาสอนความดีแบบ passive ไม่ active คือ สอนความดีแบบอยู่เฉยๆ ไม่ต้องทำอะไร เจริญเมตตา ก็แค่ตั้งใจดีนอนแผ่อยู่ในมุ้ง แค่นี้ก็ทำดีแล้ว เลยไม่ช่วยให้คนออกไปดำเนินการสร้างสรรค์ในสังคม โรเบิร์ต แอล ชัตตัน ก็โจมตีพุทธศาสนาตามอัลเบิร์ต ชไวเซอร์ เข้าไป แล้วหนังสือพวกนี้มีอิทธิพล นักวิชาการไทยเราเชื่อไม่น้อย นี่ผมเอามาเล่าเป็นตัวอย่างเท่านั้น

เรื่องกรรม เรื่องอุเบกขา เรื่องเมตตา และอะไรๆ หลายเรื่อง โดนฝรั่งตี แล้วนักวิชาการไทยก็ดี แม้แต่ดอกเตอร์คนหนึ่งที่เป็นลูกหรือลูกสะใภ้หรือหลานคนหนึ่งของท่านผู้ใหญ่ อดีตคนวัดที่มีชื่อเสียงมาก ก็ยังเขียนติเตียนไว้ว่า เพราะคนภาคอีสานถือหลักอนิจจังตามคำสอนของพระพุทธศาสนาจึงทำให้มีชีวิตแบบอยู่ไปวันๆ แล้วก็เลยไม่เจริญ ไม่สามารถพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้าได้ นี่ขนาดคนที่อยู่ในเชื้อสายยังว่าอย่างนี้ ฉะนั้น เราจะต้องไม่ประมาทให้หนักทีเดียว เพราะคนของเรา แม้แต่พระองค์เอง ถ้าเข้าใจธรรมไม่รอบคอบแล้ว อาจจะเป็นปัญหาได้อย่างหนัก ในวงวิชาการนั้น เรายังไม่ได้ไปสัมผัสอีกมาก คนที่เข้าใจกันได้ดีกับเราก็กะเยอะ แต่คน

ที่ยังไม่เข้าใจก็มากอยู่ จะต้องตื่นตัวรู้เท่าทัน โดยเฉพาะตัวเราเองจะต้องเข้าใจธรรมให้ชัดเจน ชนิดโยงกันได้ทั้งระบบ

เป็นอันว่า ธรรมนั้นจะต้องปฏิบัติให้ครบชุดองค์รวมอย่างที่ว่าแล้ว เพราะมันมีความประสานสัมพันธ์กันและเติมเต็มแก่กัน ถ้าขาดชุดแล้ว ชีวิตและสังคมมนุษย์ก็จะเอียงเสียหลัก เสียดุล เกิดผลเสีย ธรรมที่เป็นกุศลเป็นปัจจัยแก่ออกุศลได้อย่างไร ธรรมที่เป็นอกุศลเป็นปัจจัยแก่ออกุศลได้อย่างไร จะใช้ออกุศลเป็นปัจจัยแก่ออกุศล เช่น ใช้ตัณหาเป็นปัจจัยแก่อนันตะได้อย่างไร ดังนั้น จะต้องวิเคราะห์กันให้ชัด จะได้ไม่พลาด เป็นการช่วยสังคมของเรา และแก้ความเห็นผิด โดยเฉพาะของคนที่เป็นผู้นำทางปัญญา

ที่พูดมาทั้งหมดคราวนี้ ได้โยงไปหาหลักธรรมง่ายๆ เพียง ๒-๓ อย่างเท่านั้น แต่ที่จริงหลักธรรมเพียงแค่นี้ก็เพียงพอที่จะสร้างอารยธรรมใหม่ที่ยั่งยืนได้แล้ว

ที่ว่าสร้างอารยธรรมใหม่นั้น ในที่นี้ ไม่ใช่จะต้องสร้างขึ้นใหม่โดยสิ้นเชิง แต่หมายถึงการเปลี่ยนจากอารยธรรมปัจจุบันที่ติดตันไม่ยั่งยืน ให้กลายเป็นอารยธรรมที่แท้ที่ถูกต้อง ที่จะนำมนุษยชาติไปสู่สันติสุขได้อย่างแท้จริง

ศรัทธาที่ถูกต้อง

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวณฺโณ)

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวณฺโณ)

ประวัติย่อผู้เขียน

พระเทพวิสุทธิกวี

นามเดิม พิจิตร ถาวรสุวรรณ

เกิดเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๙

ณ อ.สทิงพระ จ.สงขลา

บรรพชา พ.ศ. ๒๔๙๖ เมื่ออายุได้ ๑๗ ปี ณ วัดโสมนัสวิหาร
เขตป้อมปราบฯ กรุงเทพฯ โดยมีสมเด็จพระวันรัต
(จวบ จิตมมเถร ป.ธ.๙) วัดโสมนัสวิหาร เป็น
พระอุปัชฌาย์

อุปสมบท พ.ศ. ๒๔๙๙ ณ วัดโสมนัสวิหาร โดยมีสมเด็จพระ
วันรัต เป็นพระอุปัชฌาย์ เช่นเดียวกัน

วิทยฐานะเปรียญธรรม ๙ ประโยค

ศน.บ. (เกียรตินิยม) จากสภาการศึกษาหา
มกุฎราชวิทยาลัย (มมร.) ประกาศนียบัตรชั้นสูง
(พระธรรมทูตรุ่นแรกของคณะสงฆ์) จากสำนัก
อบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ

M.A. ทางวรรณคดีสันสกฤต และ Dip. In Hindi
จากมหาวิทยาลัย B.H.U. ในอินเดีย

ตำแหน่งหน้าที่ เป็นผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดโสมนัส

วิหาร รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการสภาการศึกษา
มหาวิทยาลัย และรักษาการแทนเจ้า
คณะภาค ๑๖-๑๗-๑๘ (ธ) ในภาคใต้ทั้งหมด

- งานพิเศษ ๑. ได้เขียนหนังสือพระพุทธศาสนาออกมาแล้ว
ประมาณ ๖๐ เรื่อง แต่ที่มอบให้ มมร. จัดพิมพ์
ออกมาเผยแพร่ขณะนี้ มี ๒๐ เรื่อง
๒. เป็นอาจารย์สอนกรรมฐานประจำวัดโสมนัส
วิหารและสภาการศึกษามหาวิทยาลัย
และเปิดสอนกรรมฐานทั้งแก่ภิกษุสามเณร
และประชาชนทั่วไปทั้งในและต่างประเทศ
โดยมีประสบการณ์ในการสอนกรรมฐานมา
กว่า ๒๐ ปี
๓. เป็นวิทยากรบรรยายวิชาการทางพระพุทธ
ศาสนาตามสถาบันและสถานที่ต่าง ๆ ทั้งใน
กรุงเทพฯ และต่างจังหวัด
๔. มีประสบการณ์จากการเดินทางไปดูงานพระ
ศาสนาในต่างประเทศมาแล้วประมาณ ๒๐
ประเทศ
๕. เป็นอาจารย์บรรยายวิชาการทางพระพุทธ
ศาสนาใน มมร. ทั้งในชั้นปริญญาตรี และ
ปริญญาโท

พระธรรมเทศนา

“ศรัทธาที่ถูกตั้ง”

พระเทพวิสุทธิกวี

(พิสิตร จิตตธมฺม โณ ป.ธ.๙ ศน.บ., M.A.)

วัดโสมนัสวิหาร กรุงเทพมหานคร

เลิตง ณ สถาบันวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย

(ถ่ายทอดทุกสัปดาห์)

วันที่ ๑๗ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๗ เวลา ๐๘.๐๐ น.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (๓ หน)

สทุธา สารุ ปติฏฺฐิตาติ

บัดนี้ จักได้แสดงพระธรรมเทศนา พรรณนาคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา เรื่อง “ศรัทธาที่ถูกต้อง” เพื่อเป็นเครื่องเพิ่มพูนบุญกุศลและสติปัญญาแก่ท่านสาธุชนทั้งหลาย ผู้สนใจในการฟังธรรมและใคร่ต่อการปฏิบัติธรรม ตามสมควรแก่เวลา ในวันธรรมสวนะที่เวียนมาถึงเข้าในวันนี้

การฟังธรรมนั้นเป็นหน้าที่สำคัญประการหนึ่ง ของพุทธศาสนิกชนและจัดเป็นมงคลชีวิตประการหนึ่ง โดยเฉพาะการฟังธรรมตามกาลอันสมควรอย่างในวันธรรมสวนะเช่นวันนี้ เพื่อให้มีโอกาสดำเนินบุญกุศลและก่อให้เกิดปัญญา ความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติธรรมให้ถูกต้อง และในการแนะนำผู้อื่นทั้งจะได้มีโอกาสตรวจตราดูตนเอง ทุกครั้งที่ได้ฟังธรรม แต่การฟังธรรมที่จะได้รับประโยชน์มากนั้นผู้ฟังจะต้องตั้งใจฟังจริง ๆ และมุ่งเอาสาระประโยชน์ในการฟังมาเป็นแนวปฏิบัติสำหรับตน

พระธรรมเทศนาที่จะนำมาแสดงในวันนี้ จะได้กล่าวถึงศรัทธาที่ถูกต้อง ตามหลักพุทธศาสนา ดังพระบาลีที่ได้ยกไว้ ณ เบื้องต้นพระธรรมเทศนาที่ว่า “สทุธา สารุ ปติฏฺฐิตา” แปลความว่า “ศรัทธาที่มั่นคงแล้วยังประโยชน์ให้สำเร็จ”

พระพุทธภาสิตข้างต้นนี้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ใน คัมภีร์อังคุตตรนิกาย เทวตาสังยุต ซึ่งได้ตรัสตอบปัญหาของ เทวตาดองค์หนึ่งที่มาทูลถามว่า

“อะไรหนอยังประโยชน์ให้สำเร็จทราบเท่าชรา
อะไรหนอดังมั่นแล้ว ยังประโยชน์ให้สำเร็จ
อะไรหนอเป็นรัตนะของคนทั้งหลาย อะไรหนอ
โจรลักไปไม่ได้”

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า

“ศีลยังประโยชน์ให้สำเร็จทราบเท่าชรา ศรัทธา
ตั้งมั่นแล้วยังประโยชน์ให้สำเร็จ ปัญญาเป็น
รัตนะของคนทั้งหลาย บุญโจรลักไม่ได้”

แต่ในวันนี้จะได้แสดงเฉพาะ ข้อ ๒ เท่านั้น คือ
“ศรัทธาตั้งมั่นแล้วยังประโยชน์ให้สำเร็จ”

ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อ แต่ความเชื่อในพระพุทธศาสนา นั้น คือ เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ ไม่ใช่เชื่อมงายโดยไร้เหตุผล จึงยังประโยชน์ให้สำเร็จ หรือให้สำเร็จประโยชน์ได้ คือคนที่มีศรัทธาตั้งมั่นแล้วย่อมได้รับประโยชน์ทั้งในชาตินี้ ชาติหน้า และประโยชน์อย่างยิ่งคือพระนิพพาน แต่ศรัทธาที่คลอนแคลน หรือศรัทธาเล็กน้อยในการทำสิ่งทั้งหลายย่อมประสบความสำเร็จในชีวิตได้ยากหรือไม่สำเร็จเลย เพราะทำด้วยความไม่ตั้งใจ

หรือความลังเลใจ ขาดความเชื่อมั่น เช่นคนที่ไม่เชื่อเรื่องบุญบาป หรือไม่เชื่อคำสอนของพระพุทธเจ้าก็ยากที่เขาจะละบาป บำเพ็ญบุญและทำจิตใจของเขาให้สะอาด

ศรัทธาในพระพุทธศาสนานั้น หมายถึง **เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ** ได้แก่ความเชื่อ ๔ ประการคือ

๑. **กัมมสัทธา เชื่อกรรม** คือเชื่อว่า กรรมดีกรรมชั่วมีจริง ไม่เชื่ออำนาจพระเจ้า ไม่เชื่ออำนาจดวงดาวว่าจะมาดลบันดาลชีวิตของคนให้เป็นอย่างโน้นอย่างนี้ แต่เชื่อว่าเราจะเสื่อมหรือจะเจริญ จะสุขหรือจะทุกข์ จะอายุสั้นหรืออายุยืน เป็นต้น เพราะกรรมที่เราทำไว้อย่างไร

๒. **กัมมวิปากสัทธา เชื่อผลของกรรม** คือเชื่อผลของกรรมว่า ใครทำดีก็ได้ดี ใครทำชั่วก็ได้ชั่ว ทำกรรมใดไว้จะต้องได้รับผลของกรรมนั้นไม่เร็วก็ช้า กาลเวลาเป็นเครื่องพิสูจน์ผลของกรรม เหมือนคนปลูกพืชชนิดใดก็ย่อมได้รับผลของพืชชนิดนั้น ฉะนั้น พระพุทธศาสนาจึงเป็นกรรมวาที คือเชื่อในกฎแห่งกรรม

๓. **กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน** คือเชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของกรรมของตน จะต้องรับผิดชอบส่วยผลแห่งกรรมของตน เหมือนการรับประทานอาหาร ใครรับประทานอาหารคนนั้นก็อิ่ม แต่จะให้คนที่ไม่รับประทานอาหารอิ่มด้วยไม่ได้ เพราะเขาไม่ได้รับประทาน กรรมนี้ก็

เหมือนกัน ใครทำไว้ก็ต้องได้รับเอง สมดังพุทธพจน์ที่ว่า
 “ความบริสุทธิ์หรือความไม่บริสุทธิ์เป็นของเฉพาะตน
 คนอื่นจะทำคนอื่นให้บริสุทธิ์หรือไม่บริสุทธิ์หาได้ไม่”

๔. ตถาคตโพธิสัตว์ เชื่อการตรัสรู้ของพระ
 พุทธเจ้า คือเชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าว่า
 พระธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ และทรงนำมาแสดงนั้นล้วนแต่
 ถูกต้องตามเป็นจริงทั้งสิ้นไม่มีข้อใดผิดเพี้ยนเลยแม้แต่อย่างเดียว

เมื่อมีความเชื่อในข้อนี้ก็เหตุให้เชื่อแม้ ๓ อย่าง
 ข้างต้นด้วย เพราะเป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ขึ้นมา
 ทั้งหมด ศรัทธาทั้ง ๔ ข้อนี้มีในบาลีเฉพาะข้อที่ ๔ เท่านั้น ส่วนอีก
 ๓ ข้อข้างต้นย่อรวมลงในข้อที่ ๔ ได้ทั้งหมด

การที่ท่านเพิ่มศรัทธาเข้าอีก ๓ ข้อข้างต้นนอกจาก
 พระบาลีนั้น ก็เพื่อให้ตรงกันข้ามกับมิจฉาทิฎฐิ ๓ ประเภทของ
 พวกที่ไม่เชื่อบุญบาป คือกัมมสังฆา ตรงกันข้ามกับ
 อภิริยทิฎฐิ คือ เห็นว่า บาปบุญที่ใครทำไว้ก็ไม่เป็นอัน
 ทำ อันเป็นความเห็นที่ปฏิเสธกรรม กัมมวิปากสังฆา
 ตรงกันข้ามกับนัตถิกทิฎฐิ คือ เห็นว่า บาปบุญไม่มี
 อันเป็นการปฏิเสธวิบาก ส่วนกัมมัสสกาสังฆา ตรงกัน
 ข้ามกับอเหตุกทิฎฐิ คือ เห็นว่าเหตุของความดีความชั่ว
 ไม่มี คนจะได้ดีก็ได้ดีเอง คนจะได้ชั่วก็ได้ชั่วเอง
 อันเป็นการปฏิเสธทั้งกรรมและผลของกรรม

แต่ศรัทธาในพระพุทธศาสนานั้น ต้องตั้งอยู่บนรากฐานแห่งปัญญา คือ ต้องมีปัญญากำกับจึงจะเป็นศรัทธาที่มีเหตุผลและถูกต้อง มิฉะนั้นแล้วจะเป็นศรัทธาทิ้งมลาย ไร้เหตุผล แทนที่จะได้รับประโยชน์ กลับได้รับผลเสีย ฉะนั้น ในพระพุทธศาสนาเมื่อพระพุทธเจ้าตรัสศรัทธาไว้ในที่ใด ในที่นั้นพระองค์จะตรัสปัญญาเอาไว้ด้วยเสมอ เช่น ในอินทรีย์ ๕ หรือ พละ ๕ ในเวสสารชกนธรรม คือธรรมที่ทำให้กล้ำหาญ ๕ และในสัมปรายักตถประโยชน์ คือประโยชน์ที่จะพึงได้รับในชาติหน้า ๔ เป็นต้น แต่ศรัทธากับปัญญาต้องเท่ากันคือสมดุลกัน ไม่มีอย่างใดอย่างหนึ่งยิ่งหย่อนกว่ากัน ถ้าศรัทธามากเกินไปถึงมลาย หรือถ้าปัญญามากเกินไปก็มักฟุ้งซ่านขาดความมั่นคงหนักแน่น ถ้าบำเพ็ญสมาธิหรือเจริญวิปัสสนาก็ไม่เป็นเหตุให้จิตสงบหรือจิตใจผ่องใสได้เพราะใช้ปัญญามากกว่าศรัทธา เช่น ผู้มีความรู้สูง ได้ปริญญาสูง ๆ ศึกษาามากบางคน เมื่อมาฝึกจิตก็มักจะได้ผลช้าหรือไม่ได้ผลเลย เพราะมักใช้ปัญญาเหนือศรัทธาไป ฉะนั้น ศรัทธาที่ปรับสมดุลกับปัญญาจึงมีความสำคัญมาก ดังมีเรื่องบริวารของพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะเป็นตัวอย่าง

ตามประวัติของพระอัครสาวกทั้งสองกล่าวไว้ว่าเมื่อพระสารีบุตรในสมัยที่ยังเป็นอุปติสสปริพาชก และพระโมคคัลลานะในสมัยที่เป็นโกสิตปริพาชก พร้อมด้วยปริพาชกผู้

เป็นบิรवार ๒๕๐ คน ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่วัดพระเวฬุวัน กรุงราชคฤห์ ได้ขอบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา เมื่อท่านเหล่านั้นได้อุปสมบทแล้วก็ได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระองค์ เมื่อพระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมจบ บิรवारของพระอัครสาวกทั้ง ๒ จำนวน ๒๕๐ คน ก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ทั้งสิ้น เพราะสามารถปรับศรัทธาและปัญญาให้เท่ากัน ส่วนพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ ยังไม่สำเร็จพระอรหันต์ในขณะนั้น ทั้ง ๆ ที่ท่านทั้ง ๒ ได้สำเร็จเป็นพระโสดาบันมาก่อนแล้ว เพราะเหตุที่ปัญญายังมากกว่าศรัทธาอยู่ ต่อเมื่อล่วงไปได้ ๗ วัน นับแต่วันที่ได้อุปสมบท พระโมคคัลลานะก็ได้สำเร็จพระอรหันต์ ส่วนพระสารีบุตรหลังจากที่ได้อุปสมบทแล้วได้ ๑๕ วันจึงได้สำเร็จพระอรหันต์เพราะสามารถปรับอินทรีย์ ๕ คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา ให้สมดุลกัน โดยเฉพาะศรัทธาและปัญญาให้เท่ากัน เพราะผู้มีปัญญาย่อมไม่ใช้ความใคร่ครวญมาก จึงต้องใช้เวลา ฉะนั้น ศรัทธาและปัญญาจึงต้องคู่กันอยู่เสมอ ไม่ให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมากหรือน้อยกว่ากัน

ศรัทธาในพระพุทธศาสนา ต้องเป็นศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญาเท่านั้น แม้จะสอนให้พุทธศาสนิกชนเชื่อในเรื่องบุญบาปและเรื่องนรกสวรรค์ แต่ไม่ใช่สอนเพื่อเอาสวรรค์เข้ามาล่อหรือเพื่อเอานรกเข้ามาขู่ แต่สอนเพื่อความมั่นคงในพระพุทธศาสนาและสอนเพื่อการเข้าถึง

พระสัทธรรมเป็นสำคัญ เพราะอาศัยศรัทธาทำให้คนกล้าใน การทำความดี หลีกหนีความชั่ว และพยายามทำใจของคนให้ สะอาด ด้วยการบำเพ็ญทาน ศีล ภาวนา เพราะต้องประกอบ ด้วยปัญญา จึงเป็นศรัทธาที่ถูกต้อง ตั้งอยู่บนเหตุผล ไม่สอน ให้เชื่องมลาย อันขาดการใช้ปัญญาพิจารณาว่าจริงหรือไม่จริง มีคุณหรือมีโทษ

การสอนไม่เชื่องมลาย แต่ให้ใช้ปัญญาพิจารณาหา เหตุผลนี้ คือคำสอนที่ให้อิสระทางด้านความคิดแก่ผู้นับถือ ไม่ บังคับเรื่องความเชื่อถือว่าถ้าใครไม่เชื่อแล้วจะต้องตกนรกหมก ไหม้อย่างนั้นอย่างนี้ เป็นคำสอนที่สอดคล้องกับกฎทาง วิทยาศาสตร์ ในด้านความเชื่อถือ คำสอนเช่นนี้ ปรากฏเด่น ชัดมากในกาลามสูตร หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เกสปุตตสูตร อันเป็นพระสูตรที่นักปราชญ์ชาวตะวันตกพากันตั้งและกล่าว สรรเสริญมาก เพราะการให้อิสระภาพทางด้านความคิดหรือ ทางด้านความเชื่อเช่นนี้ไม่เคยปรากฏในประวัติศาสตร์ของ ศาสนาทั้งหลายในโลก นอกจากพระพุทธศาสนา ทำให้ผู้อ่าน ผู้ศึกษาทราบ ว่า คำสอนเช่นนี้ไม่น่าปรากฏเมื่อ ๒๕๐๐ ปีกว่า มาแล้ว ในเมื่อมนุษย์ส่วนใหญ่ในโลกนั้นยังมลายกับความเชื่อ ต่าง ๆ อยู่ และในเวลาทีวิทยากรสมัยใหม่ยังไม่เจริญอย่าง ในปัจจุบัน ทำให้พุทธศาสนิกชนพากันซาบซึ่งในพระปัญญา ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าเป็นอย่างยิ่ง

กาลามสูตรนี้ ปรากฏในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๐ แห่ง คัมภีร์อังคุตตรนิกาย ดิกนิบาต ในบาลีเรียกว่า เกสปุตตสูตร แต่ชาวพุทธทั่วไปมักเรียกว่า กาลามสูตร เพราะพระพุทธร่องค์ ทรงแสดงแก่ชาวกาลามะ เนื้อความโดยย่อของพระสูตรนี้ว่า

สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จจาริกไปในโกศลชนบท ได้บรรลุถึงนิคมของชาวกาลามะ ชื่อเกสปุตตนิคม พวกชาวกาลามะแห่งเกสปุตตนิคมได้ทราบข่าวเสด็จ ก็ได้พากันมาเฝ้า แล้วได้กราบทูลแด่พระพุทธเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ได้มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมาถึง เกสปุตตนิคมนี้ แล้วได้กล่าวยกย่องคำสอนของพวกตน แต่ได้ติเตียน ช่มชี้ เหยียบย่ำคำสอนของผู้อื่น ต่อมาก็ได้มีสมณพราหมณ์พวกอื่นอีกมาถึงเกสปุตตนิคมนี้ ได้กล่าวยกย่องคำสอนของพวกตน แต่ติเตียน ช่มชี้ เหยียบย่ำคำสอนของคนอื่น ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความสงสัยเสียจริง ๆ ว่า บรรดาสมณพราหมณ์เหล่านี้ ใครพูดจริง ใครพูดเท็จ

พระพุทธร่องค์ตรัสว่า ดูก่อนชาวกาลามะทั้งหลาย ควรแล้วที่ท่านทั้งหลายจะสงสัย เพราะความสงสัยของท่านเกิดขึ้นในข้อที่ควรสงสัย แล้วพระองค์ได้ตรัสถึงข้อที่ไม่ควรด่วนตัดสินใจเชื่อ ๑๐ ประการ คือ

๑. มา อนุสฺสวเนน อย่าเพิ่งเชื่อถือโดยฟังตามกันมา

๒. มา ประมุปราย อย่าเพ่งเชื่อถือว่าเป็นของเก่า
นำสืบ ๆ กันมา
๓. มา อติกราย อย่าเพ่งเชื่อโดยตื่นข่าว
๔. มา ปิฎกสมปทานเนน อย่าเพ่งเชื่อโดยอ้าง
ตำรา
๕. มา ตกุกเหตุ อย่าเพ่งเชื่อโดยนิกเดาเอา
๖. มา นยเหตุ อย่าเพ่งเชื่อโดยคาดคะเน
๗. มา อาการปริวิตุดเคน อย่าเพ่งเชื่อโดยตริก
เอาตามอาการ
๘. มา ทิฎฺฉินิซุณมานกฺขนฺติยา อย่าเพ่งเชื่อโดย
ชอบใจว่าตรงกับความเห็นของตน
๙. มา ภพพฺรุษตาย อย่าเพ่งเชื่อว่ามีผู้พูดควรเชื่อ
ได้
๑๐. มา สมณโน ครุติ อย่าเพ่งเชื่อโดยนับถือว่ามี
พระรูปนี้เป็นครูของเรา

ก่อนที่จะกล่าวถึงเนื้อความแห่งพระสูตรนี้ต่อไป ก็
จำเป็นที่จะต้องอธิบายลักษณะและความหมายของข้อที่
พระองค์ตรัสว่าอย่างเพ่งเชื่อ ๑๐ ประการ นี้เสียก่อน ทั้งนี้ก็
เพื่อความเข้าใจชัดสำหรับท่านสาธุชนทั้งหลาย

คำแปลข้อความของพระสูตรนี้ในเรื่องไม่ให้เชื่อถือ ๑๐
ประการ มีสำนวนแปลของท่านผู้รู้ทั้งหลายแตกต่างกันบ้าง

เล็กน้อย บางท่านแปลว่า “อย่าเชื่อ.....” ซึ่งการแปลแบบนี้เป็นการแปลตามศัพท์เกินไป ทำให้แปลความหมายไปว่าอย่าเชื่อสิ่งเหล่านี้ แต่ความจริงไม่ใช่อย่างนี้ หากแต่มุ่งไม่ให้เชื่อมงาย โดยไม่ได้ตรงรองให้รอบคอบก่อนเท่านั้น ไม่ได้หมายความว่าไม่ให้เชื่อเลย บางท่านแปลว่า “อย่าปลงใจเชื่อ.....” บางท่านแปลว่า “อย่าเพึ่งเชื่อ.....” การแปล ๒ ส่วนนหลังนี้ ถือว่าถูกต้องตามความเป็นจริงของพระสูตร แต่ส่วนที่ ๓ ที่แปลว่า “อย่างเพึ่งเชื่อ” เป็นส่วนแปลที่กระตัดรัดและเข้าใจได้ง่ายกว่า

ข้อ ๑. ที่ว่า “อย่าเพึ่งเชื่อโดยฟังตามกันมา” คือ สิ่งใดก็ตามที่คนอื่นเล่าให้ฟังหรือที่เขาว่าอย่างนั้นอย่างนี้ ก็อย่าเพึ่งไปเชื่อก่อนจนกว่าจะพิจารณาให้รอบคอบเสียก่อน เพราะเพึ่งแต่ฟังตามกันมา

ข้อ ๒. ที่ว่า “อย่าเพึ่งเชื่อโดยถือว่าเป็นของเก่า นาสืบกันมา” คือ สิ่งใดก็ตามที่เชื่อถือกันมาเป็นเวลาช้านาน ตั้งแต่โบราณกาล ก็ใช้ว่าสิ่งเหล่านั้นจะจริงหรือถูกต้องเสมอไป อย่าเพึ่งไปเชื่อถือเอาง่าย ๆ โดยขาดปัญญาพิจารณา

ข้อ ๓. ที่ว่า “อย่าเพึ่งเชื่อโดยตื่นข่าว” คือ ข่าวลือต่าง ๆ ไม่ว่าเกี่ยวกับเหตุการณ์ สถานที่หรือบุคคล ย่อมมีทั้งถูกและผิด จึงไม่ควรตัดสินใจเชื่ออะไรเอาง่าย ๆ

ข้อ ๔. ที่ว่า “อย่าเพึ่งเชื่อโดยอ้างตำรา” คือ

คัมภีร์หรือตำรา ไม่ว่าจะเป็นตำราของศาสนาหรือตำราด้านวิชาการต่าง ๆ ถ้ามีใครอ้างถึง ก็อย่าเพิ่งตัดสินใจเชื่อ เพราะตำราอาจจะผิดได้ หรือคนอ้างก็อาจจะอ้างมาผิด ๆ ได้

ข้อ ๕. ที่ว่า “อย่าเพิ่งเชื่อโดยคิดเดาเอาเอง” คือ ความคิดถึงความจริง หาเหตุผลของคนเราอาจจะผิดได้ ไม่จริงเสมอไป อย่าเพิ่งตัดสินใจเชื่อ ข้อนี้ชี้ให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงกล้าคัดค้านหลักตรรกวิทยา เพราะไม่ใช่ความจริงที่ประจักษ์

ข้อ ๖. ที่ว่า “อย่าเพิ่งเชื่อโดยการคาดคะเน” คือ สิ่งใดก็ตามที่คิดหรือคาดคะเนหรืออนุมานเอาว่าจะเกิดขึ้นหรือเป็นไปได้ แต่การอนุมานหรือคาดคะเนเหล่านั้น อาจจะผิดได้ เพราะเพียงแค่คิดกะกำหนดเอา จึงไม่ควรปลงใจเชื่อ

ข้อ ๗. ที่ว่า “อย่าเพิ่งเชื่อโดยตริกอรรถตามอาการ” คือ สิ่งใดก็ตาม ที่เราได้เห็นที่มันปรากฏอยู่ มองดูแล้วน่าเชื่อถือ แต่ก็ยังไม่แน่ว่าเชื่อได้ เพราะสิ่งที่เรานั้น อาจจะไม่ได้ถูกต้องตามความเป็นจริงก็ได้

ข้อ ๘. ที่ว่า “อย่าเพิ่งเชื่อโดยชอบใจว่าตรงกับความเห็นของตน” คือ ถ้าตนเชื่อ ถืออย่างใดหรือมีความคิดเห็นอย่างใดแล้วได้มีความเชื่อหรือความคิดเห็นของใครมาตรงกับของตน ก็อย่าเพิ่งตัดสินใจเชื่อ เพราะความเชื่อถือหรือ

ความคิดเห็นของคนอื่น ๆ ที่ไม่ตรงกับเราก็มียู่มาก ไม่ใช่ว่า
ความคิดเห็นของเราถูกต้องเสมอไป

ข้อ ๙. ที่ว่า “อย่าเพิ่งเชื่อโดยคิดว่าผู้พูดควรเชื่อ
ได้” คือ บางคนมีฐานะตำแหน่ง หน้าที่ ความประพฤติ และ
ความรู้ มองดูแล้วน่าเชื่อถือ แต่ไม่ได้หมายความว่า คำพูดของ
คนเช่นนั้นจะถูกต้องเสมอไป จึงไม่ควรปลงใจเชื่อจนกว่าจะได้
ใช้ปัญญาพิจารณาเหตุผลให้ถ่องแท้เสียก่อน

ข้อ ๑๐. ที่ว่า “อย่าเพิ่งเชื่อว่าพระรูปนี้เป็นครู
ของเรา” คือ คนบางคนเชื่อมั่นในครูอาจารย์ของตนว่า พูด
หรือทำอะไรได้ถูกต้องทั้งหมด โดยเฉพาะพระที่เป็นอาจารย์
ของตน จึงเชื่อถือโดยไม่ลังเลใจ แต่ในความเป็นจริงแล้ว ที่พูด
ผิดสอนผิดก็มีเช่นกัน ฉะนั้น ก็อย่าเพิ่งปลงใจเชื่อ โดยขาดการ
ใคร่ครวญพิจารณาให้ถ่องแท้เสียก่อน

ข้อที่ทรงสอนไม่ให้เชื่อ โดยขาดการใช้ปัญญาทั้ง ๑๐
ประการนี้เป็นจุดเด่นประการหนึ่งในคำสอนของพระพุทธศาสนา
แสดงให้เห็นชัดว่าคำสอนในพระพุทธศาสนาให้อิสระทางด้าน
ความเชื่อเพียงไร ซึ่งตรงกับคำพังเพยของไทยว่า “ฟังหูไว้หู”
คืออย่าเพิ่งตัดสินใจเชื่ออะไรเอาง่าย ๆ โดยขาดการใช้ปัญญา
พิจารณาไตร่ตรอง

เมื่อพระพุทธองค์ตรัสข้อที่ไม่ควรเชื่อทั้ง ๑๐ ประการ
นี้แล้ว ก็ได้ตรัสต่อไปว่า “ดูก่อนชาวกาลามะทั้งหลาย เมื่อ

ท่านทั้งหลายรู้ด้วยตนเองว่าสิ่งเหล่านี้เป็นอกุศล คือเป็นบาป มีโทษ ท่านผู้รู้ดีเตียน ใครประพฤติเข้าแล้วก็ยอมเป็นไปเพื่อสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ เพื่อความทุกข์เดือดร้อน ท่านทั้งหลายก็จงละมันเสีย แล้วพระองค์ก็ได้ตรัสถามชาวกาลามะทั้งหลายว่า ท่านทั้งหลายจะเห็นเป็นอย่างไร คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ที่เกิดขึ้นในใจของตนแล้ว ย่อมเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ หรือเพื่อไม่ใช้ประโยชน์” ชาวกาลามะกราบทูลว่า “เพื่อสิ่งที่ไม่ใช้ประโยชน์ พระเจ้าข้า”

แล้วพระองค์ตรัสต่อไปว่า “คนที่ถูกความโลภ ความโกรธ ความหลงเข้าครอบงำแล้วย่อมฆ่าสัตว์บ้าง ลักทรัพย์บ้าง ประพฤติผิดในกามบ้าง เขาย่อมชักชวนผู้อื่นให้ทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เพื่อความทุกข์บ้าง” ชาวกาลามะกราบทูลว่า “ข้อนี้จริงอย่างนั้น พระเจ้าข้า”

แล้วพระองค์ได้ตรัสต่อไปว่า “ดูก่อนชาวกาลามะทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจะเห็นเป็นอย่างไร โลภ โกรธ หลง เหล่านี้เป็นกุศลหรืออกุศล มีโทษหรือไม่มีโทษ ท่านผู้รู้ดีเตียน หรือสรรเสริญ ใครประพฤติเข้าแล้วย่อมเป็นไปเพื่อสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ เพื่อความทุกข์หรือไม่” ชาวกาลามะกราบทูลว่า “สิ่งเหล่านี้เป็นอกุศล คือ บาป มีโทษ ท่านผู้รู้ดีเตียน ใครประพฤติเข้าแล้วย่อมเป็นไปเพื่อสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ เพื่อความทุกข์หรือเดือดร้อน” พระพุทธองค์ตรัสต่อไปว่า “เมื่อท่าน

ทั้งหลายรู้เช่นนี้แล้ว ก็จงละสิ่งเหล่านี้เสีย คำใดที่เรากล่าวกับท่าน คำนั้นเราอาศัยเหตุดังกล่าวมานี้กล่าว”

แล้วพระพุทธองค์ได้ตรัสต่อไปว่า “ดูก่อนชาวกาลามะทั้งหลาย เมื่อท่านทั้งหลายผู้รู้ด้วยตนเองว่า สิ่งเหล่านี้เป็นบุญกุศล ไม่มีโทษ ท่านผู้รู้สรรเสริญ ใครประพฤติกแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความสุข” โดยพระองค์ได้ตรัสถามชาวกาลามะทั้งหลายว่า “ท่านทั้งหลายจะเห็นเป็นอย่างไร ความไม่โลภ ความไม่โกรธ ความไม่หลง เมื่อเกิดขึ้นในจิตใจของตนแล้ว ย่อมเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์หรือเพื่อไม่ใช่ประโยชน์” ชาวกาลามะกราบทูลว่า “เพื่อสิ่งเป็นประโยชน์ พระเจ้าข้า”

แล้วพระองค์ทรงตรัสต่อไปว่า “คนที่ไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง ย่อมไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติดินกาม สิ่งใดที่เป็นเพื่อประโยชน์สุขสิ้นกาลนาน เขาย่อมชักชวนผู้อื่นเพื่ออย่างนั้นบ้าง” ชาวกาลามะกราบทูลว่า “ข้อนี้จริงอย่างนั้นพระเจ้าข้า”

พระพุทธองค์ได้ตรัสต่อไปว่า “ดูก่อนชาวกาลามะทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจะเห็นเป็นอย่างไร ความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลงเหล่านี้ เป็นอกุศลหรือกุศล มีโทษหรือไม่มีโทษ ท่านผู้รู้ติเตียนหรือสรรเสริญ ใครประพฤติกแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขหรือไม่” ชาวกาลามะกราบทูลว่า “สิ่งเหล่านี้เป็น

กุศล ไม่มีโทษ ท่านผู้รู้สรรเสริญ ใครประพาดิเข้าแล้ว ย่อม
เป็นไปเพื่อประโยชน์สุข พระเจ้าข้า”

พระพุทธองค์ตรัสว่า “เมื่อท่านทั้งหลายรู้เช่นนี้แล้ว
ก็พึงปฏิบัติตามธรรมเหล่านั้นเถิด คำใดที่เรากล่าวกะท่าน
คำนั้นเราอาศัยเหตุตั้งว่ามานี้กล่าว”

พระพุทธองค์ก็ได้ตรัสต่อไปว่า “ดูก่อนชาวกาลามะ
ทั้งหลาย พระอริยสาวก เป็นผู้ปราศจากอภิชฌา ปราศจาก
พยาบาท เป็นผู้ไม่หลงอย่างนี้ มีสติสัมปชัญญะ มีจิตประกอบ
ด้วยพรหมวิหารทั้ง ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา
แผ่ไปตลอดทิศทั้งปวง มีจิตไม่มีเวร ไม่เบียดเบียน ไม่เศร้า
หมองหมดจดแล้วอย่างนี้ ย่อมได้รับความอุ่นใจ ๔ ประการใน
ปัจจุบัน คือ

๑. ถ้าชาติหน้ามีจริง ผลของกรรมดีและกรรมชั่ว
มีจริง ก็ย่อมเป็นไปได้ที่เมื่อเราตายแล้วก็ย่อมเข้าถึงสุคติโลก
สวรรค์

๒. ถ้าชาติหน้าไม่มีจริง ผลของกรรมดี กรรมชั่วไม่มี
เขาก็ได้รักษาตนเป็นคนไม่มีเวร ไม่เบียดเบียน ไม่มีทุกข์ มีสุข
อยู่ในปัจจุบัน

๓. ถ้าบาปที่บุคคลทำไว้เป็นอันทำ (คือทำบาปเป็น
บาป) เราก็ไม่คิดทำบาปให้แก่ใคร ๆ โฉนเลยความทุกข์ความ
เดือดร้อนจะมาถึงเรา ผู้ไม่ได้ทำบาปกรรมไว้

๔. ถ้าบาปที่ทุกคนทำแล้วไม่เป็นอันทำ (คือทำแล้วไม่เป็นบาป) ก็เราได้พิจารณาตนเป็นคนบริสุทธิ์ทั้ง ๒ ทางทีเดียว (คือ ไม่ได้ทำทาง ๑ ถึงทำก็ไม่เป็นอันทำทาง ๑)

ชาวกาลามะกราบทูลว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้านี้เป็นอย่างนี้ พระอริยสาวกนั้นมิจิตไม่มีเวร ไม่เบียดเบียน ไม่เศร้าหมอง มิจิตผ่องแผ้วอย่างนี้ ย่อมได้รับความอุ่มใจ ๔ ประการ ในปัจจุบัน” แล้วได้กล่าวสรรเสริญพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าว่า ไพเราะอย่างยิ่ง แจ่มแจ้งยิ่งนัก พระพุทธองค์ทรงประกาศพระธรรมอุปมาเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ หรือเปิดของที่ปิด หรือชี้ทางแก่คนหลงทาง หรือส่องตะเกียงในที่มืด แล้วชาวกาลามะเหล่านั้นก็ได้ประกาศตนถึงพระรัตนตรัย ว่าเป็นสรณะตลอดชีวิต

จากข้อความในพระสูตรนี้ชี้ให้เห็นว่า พระพุทธองค์ทรงปรารถนาปรือื่องในการแสดงธรรมเพียงไร ไม่ทรงยกตนข่มท่าน คือไม่ทรงยกย่องคำสอนของพระองค์ และติเตียนคำสอนของคนอื่น และไม่ทรงบังคับให้เชื่อ แต่ได้ทรงสอนเป็นเชิงสนทนาให้ผู้ฟังได้พิจารณาคำตอบถามเอาตามความเข้าใจของตนเอง และทุกคนก็เห็นคล้อยตามได้หมด เพราะเป็นความจริงที่เห็นประจักษ์อยู่แม้ในปัจจุบัน ทำให้เห็นอุปายในการประกาศพระพุทธศาสนาของพระองค์อย่างชัดเจนว่า มีเหตุผลน่าฟัง

และประเสริฐเพียงไร เพราะผู้ฟังอาจตรงตามให้เห็นจริงได้ ฉะนั้น
อาการที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรม จึงเป็นการแสดงเพื่อ
ความรู้ยิ่งเห็นจริง อันจัดเป็นอภิญาเยศนาอย่างแท้จริง

ตามที่ได้แสดงมาทั้งหมดนี้ พอจะชี้ให้เห็นแล้วว่า
ศรัทธาหรือความเชื่อในพระพุทธศาสนานั้น ไม่ใช่ความเชื่อที่
งมงาย แต่ต้องตั้งอยู่บนรากฐานแห่งปัญญา จึงจะเป็นศรัทธา
ที่ถูกต้อง และศรัทธาในพระพุทธศาสนานั้นทวนย้อนไปที่ศรัทธา
๔ ประการ คือ กัมมสัทธา เชื่อกรรม วิปากสัทธา เชื่อผลของ
กรรม กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อว่าทุกคนมีกรรมเป็นของ ๆ ตน
และตถาคตโพธิสัทธา เชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

เพราะฉะนั้น จึงขอให้ท่านสาธุชนทั้งหลาย จงใช้
ปัญญาพิจารณาเหตุผลตามความเป็นจริงแล้วสร้างศรัทธา
ทั้ง ๔ ประการนี้ ให้เกิดขึ้นในตน เมื่อเชื่อเช่นนี้ก็จะเกิดเหตุ
ให้ละความชั่ว ประพฤติแต่ความดี มุ่งทำตนให้ปราศจากกิเลส
ความเดือดร้อน ด้วยอำนาจความเชื่อมั่นในพระปัญญาตรัสรู้
ของพระพุทธเจ้า ก็จะได้รับผลดีสมควรแก่การปฏิบัติอย่างแน
นอน ไม่เสียทีที่เกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนา

การแสดงพระธรรมเทศนาในวันนี้ เห็นว่าพอสมควร
แก่เวลาแล้ว จึงขอยุติลงด้วยเวลาเพียงเท่านี้ เหว่ ก็มี ด้วย
ประการฉะนี้.

